

Verantwoordelijke maatschappij

Onlangs verscheen het rapport van de Contactraad van ARP, CHU en KVP, waarin deze drie confessionele partijen hun visie geven op de middellange-termijnpolitiek¹⁾. Het directe doel ervan is het tot stand brengen van één grote Christen-democratische partij in Nederland. Het rapport mogen we vergelijken met het rapport van de zgn. Commissie Mansholt dat D'65, PPR en PvdA aan elkaar moet koppelen.

Hoewel beide geschriften een politiek huwelijk tot stand moeten brengen, bestaat er toch in de opzet een groot verschil: de progressieve drie zien in een bundeling van krachten een mogelijkheid om onze maatschappij voor een onheil te behoeden, terwijl de confessionele drie via een fusie het voortdurend afkalven van hun partijen denken stop te zetten. De uitgangspunten van beide rapporten zijn dus verschillend. De „politieke strategie voor de zeventiger jaren” — de ondertitel van het rapport van de Contactraad — zou men kunnen uitleggen als een strategie voor een confessioneel blok in plaats van een strategie voor een verantwoordelijke maatschappij. Hieronder zal ik enkele economische onderdelen van het geschrift van de Contactraad bespreken.

De huidige maatschappij is scheef gegroeid naar de technologische en economische kant, schrijft de Contactraad, waardoor het evenwicht in het milieu fundamenteel wordt verstoord. Een dergelijke krasse uitspraak, zoals er meer in het rapport staan, vraagt natuurlijk om een krasse politiek. Deze is echter moeilijk te vinden, hoewel de Contactraad een ingrijpend veranderen van structuren niet schuwt.

Men moet een kenner zijn van de Nederlandse politieke gewoonten, volgens welke het gebruikelijk is, standpunten zo vaag mogelijk te formuleren, om te kunnen achterhalen wat de Contactraad concreet wil. Het rapport mist de causale ketens, die moeten aangeven wat de medicijn is voor een bepaalde kwaal. De Contactraad heeft wel duidelijk de feiten van onze maatschappij gesignaleerd, maar komt niet met duidelijk oplossingen.

Er wordt gepleit voor een harmonische groei van de bevolking, van het in bezit nemen van land, van de productie en van de consumptie. Om duidelijk te maken wat harmonische groei voorstelt, heeft de Contactraad het rapport van de Commissie Mansholt geraadpleegd: „Harmonische groei betekent niet dat wij de economische groei of de verhoging van onze welvaart moeten stopzetten, maar wel dat wij de groei en de welvaartsverhoging zoals wij die tot nu toe berekenen een halt moeten toeroepen”.

Zoals ook de Commissie Mansholt dat doet, wordt gepleit voor een belangrijke rol van de overheid. De overheid heeft, als representant van de politieke rechtsgemeenschap een taak bij de planning voor de vergroting van het welzijn, terwijl overheidsdeelneming aan de economische activiteiten die gericht zijn op milieuzuivering en „recycling” niet wordt afgewezen. Wat betreft de overheidsdeelneming gaat de Contactraad niet zover als de Commissie Mansholt. Voor het verlengen van de levensduur van de goederen, voor het voorkomen van verspilling en voor een versobering in het aanbod door een terugdringing van „onnodige” variaties van produkten, ziet hij nog geen directe overheidstaak, hoewel in dit kader *wel moet worden nagegaan* hoe de overheid het op de markt brengen van produkten effectief kan beïnvloeden en reguleren. Een pleidooi voor overheidsdeelneming wordt in een volgende zin dus weer afgewakt.

Een zelfde soort opmerking is te maken over wat het rapport zegt inzake de economische vrijheid van de burger en het bedrijfsleven. Deze vrijheid, die te herleiden is tot gemeenschapszin, wordt herhaaldelijk genoemd. Misschien moeten we de betreffende periodes zien als een diepzinnige nuance, bijv. in de zin van: principieel zijn wij voor vrijheid, terwijl de overheid deze vrijheid moet kunnen waarborgen. Ik zou dit echter graag toegespitst willen zien op concrete voorbeelden. Het is immers interessant te weten welke productie en consumptie moeten worden afgeremd en gestimuleerd en wat wordt verstaan onder „onnodige” variaties van produkten. De antwoorden op deze vraag mogen geen oplossingen ad hoc zijn die pas worden geformuleerd wanneer de problemen acuut zijn geworden.

Dat de Contactraad de problemen overigens wel heeft aangevoeld, blijkt uit zijn volgende opmerking: „Het gaat om een verandering van de gezindheid die ertoe moet leiden dat we ons niet meer primair richten op productie en consumptie, maar op het bevorderen van een meer menswaardig bestaan door een verdere geestelijke ontplooiing, een scheppen van zinvolle arbeid en een werkelijke democratie”.

L.H.

¹⁾ *Op weg naar een verantwoordelijke maatschappij; een politieke strategie voor de zeventiger jaren*, 's-Gravenhage, 1972, f. 0,50.

Inhoud

Verantwoordelijke maatschappij	741
<i>Drs. W. Siddré:</i>	
Bruto-nationaal geluk	743
<i>Drs. P. G. Dekker:</i>	
Gemeentelijk subsidiebeleid	744
<i>Prof. Dr. H. J. Frietema:</i>	
Prof. Dr. J. Horring overleden	748
<i>Drs. A. Nentjes:</i>	
Typen van werkloosheid; een schema voor het classificeren en het kwantificeren	750
Prognoses	
De stad van morgen, door <i>Drs. P. Ressenar</i>	754
Mededelingen	755
Europa-bladwijzer	
Tien jaar Europees mededingingsbeleid, door <i>Europa Instituut Leiden</i> ..	756
Boekbespreking	
Frank J. B. Stilwell: Regional economic policy, door <i>Drs. J. K. T. Postma</i>	758
Ontvangen publikaties	759

Onderzoek

is nodig. Het NEI heeft zich daarop sinds 1929 gericht. Naast het pure onderzoekwerk houdt het zich bezig met het uitvoeren van opdrachten van overheden en bedrijfsleven in binnen- en buitenland. Het heeft thans ervaring op vele gebieden, in een spreiding over 50 landen. Er heeft in die periode een specialisatie plaatsgevonden, maar door de samenwerking in teams van economen, econometristen, wiskundigen, sociologen, sociaal-geografen, stedenbouwkundig ingenieurs en civiel-ingenieurs wordt een brede aanpak van de problemen gewaarborgd.

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.

Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f 72,80 per jaar. studenten f 46,80, franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).

Prijs van dit nummer: f 2,00.
Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: Postrekening no. 8408; bankrekening no. 25 50 56 877 bij Bank Mees & Hope NV te Rotterdam. Voor België: Banque de Commerce, Koninklijk plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Advertenties: N. V. Koninklijke Drukkerijen Roelants - Schiedam, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Stichting Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Sociologisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Industriële Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Bruto-nationaal geluk

De onvermoeibare Mansholt is één van Europa's meest actieve handelsreizigers. Zijn koopwaar bestaat uit nieuwe ideeën, mede ontleend aan de Club van Rome en aan de bekende MIT-publikaties. Hij maakt veelvuldig gebruik van alle beschikbare media: hij stuurt brieven naar Malfati en naar zijn collega Barre, hij stelt zich beschikbaar voor een televisiedebat met de industrieel Roux en hij laat zich interviewen.

Aan het interview met de *Nouvel Observateur* (juni 1972) ontleen ik het volgende citaat: „Als het bruto-nationaal produkt niet meer de doelstelling is, als het materialisme niet meer de leidraad is, dan kan iemand, die in 't geheel niet wil werken toch respectabel zijn: Waarom moeten wij werken? Waarom iedereen en niet alleen zij die het willen?” Deze boodschap bevat twijfels over de wenselijkheid van de groei van het bruto-nationaal produkt alsook over de wenselijkheid van volledige werkgelegenheid.

Mansholt streeft naar een zo hoog mogelijk bruto-nationaal nut of bruto-nationaal geluk in plaats van naar een zo hoog mogelijk bruto-nationaal produkt. Het lijkt mij vooralsnog uitermate moeilijk, dit concept te kwantificeren. Waar hangt ons geluk al niet vanaf? Ik noem hier slechts iemands gevoel van veiligheid, het gemak waarmee hij zich van huis naar werk (en vooral omgekeerd) kan verplaatsen, de kwaliteit van stadsparken en de aanwezigheid van schone stranden. Uiteraard blijft het daarbij niet. Wordt het na-

tionale geluk wel of niet positief beïnvloed als het percentage echtscheidingen toeneemt? Beïnvloedt meer gelijkheid van kansen het nationale geluk in positieve zin? Minder gebruik van geweld? Meer vrede?

Deze uiterst subjectieve voorbeelden illustreren dat de constructie van een kwantitatieve maatstaf voor het bruto-nationale nut een te ambitieuze zaak is. Waarom? Ten eerste, omdat een aantal factoren die het geluk beïnvloeden moeilijk of niet meetbaar zijn. Ten tweede omdat ik nog niet zie dat er een overeenstemming bereikt zal worden over de vraag welke (meetbare) factoren opgenomen dienen te worden in deze maatstaf. Ten derde zal er, geloof ik een eindeloze discussie ontstaan over de gewichten die aan deze factoren moeten worden toegekend.

Misschien moet echter de kreet: „bruto-nationaal nut in plaats van bruto-nationaal produkt” niet al te letterlijk worden opgevat. Bij een al te letterlijke interpretatie tast men in ieder geval in het duister over de betekenis van bruto-geluk; en waarom eigenlijk nationaal nut en niet internationaal nut? Mansholt c.s. propageren mijns inziens dat er teveel resources gependteert worden aan bijv. subtiele verfijningen van groei-analyses, die het materialistische bruto-nationaal produkt centraal stellen en dat er te weinig middelen beschikbaar zijn om de om-

standigheden, die ons geluk in onze directe werk- en leefsfeer bepalen, te onderzoeken. Praktische studies op dit terrein zijn zeer welkom, maar deze studies behoeven nog niet uit te monden in de constructie van een nationale indicator van het nut.

In het citaat uit de *Nouvel Observateur* laat Mansholt blijken dat hij twijfelt aan de betekenis van de doelstelling van volledige werkgelegenheid. Niet iedereen, slechts hij die dat wil, behoeft te werken. De werkers produceren zoveel dat zij een gedeelte van hun produktie kunnen overhevelen aan de niet-werkers. Willen zij dat ook? Is dit niet een zeer utopisch wereldbeeld? Past dit niet alleen in de wereld met de „nieuwe” mens (van Chevara)?

Mansholts gedachte komt neer op het afschaffen van het bestaande systeem van materiële prikkels om arbeid uit te lokken. Is Thorcau's *Walden* wel een realistisch alternatief voor een (gemodificeerd) marktmechanisme? Hoe moeten zij, die wel willen werken, verdeeld worden over de verschillende te verrichten taken, als het bestaande allocatiemechanisme wordt uitgeschakeld? Wie ruimt het vuil van anderen op? Betekent dit niet dat bureaucraten gaan uitmaken wie dat doet? Moeten zij die op vrijwillige basis willen werken dan hun vrijheid van beroepskeuze opofferen?

W. Sidré

Gemeentelijk subsidiebeleid

DRS. P. G. DEKKER*

Nu het profijtbeginsel hoogtij viert, verdient zijn tegenpool, de subsidie, extra belangstelling. Aanhangers van het profijtbeginsel willen de begunstigten laten betalen voor de goederen en diensten die ze van de overheid krijgen, voor zover die goederen en diensten tenminste individualiseerbaar zijn en het nut dus ten goede komt aan duidelijk aan te wijzen personen. Door hantering van het profijtbeginsel probeert men de overheidsuitgaven te verlagen of althans in toom te houden. Naarmate het profijtbeginsel meer invloed krijgt, wordt het klemmender te bepalen wanneer de overheid beslist wél moet geven.

Er is een grote weerstand tegen de consequente toepassing van het profijtbeginsel. Die weerstand zit mogelijk dieper dan de neiging om zich aan betaling voor overheidsdiensten te onttrekken (iets wat voor het collectief overigens toch niet kan slagen). Er is een onderaan hoorbaar van verzet tegen een vorm van samenleving waarin alles wordt gerationaliseerd en alles op geld wordt herleid. Verzet ook tegen een samenleving waarin door een strak systeem van afwegingen de ruimte voor de mogelijk wel eens irrationele fantasie en associatieve creativiteit teloor dreigt te gaan.

Een dergelijk verzet is in zijn aard anti-wetenschappelijk en zeker anti-economisch. Hier zullen we dit verzet dan ook laten voor wat het is, om ons te richten op de subsidiepolitiek, en wel speciaal op de gemeentelijke subsidiepolitiek.

Subsidies en bemoeigoederen

Subsidies en bemoeigoederen (merit-goods) horen thuis in een gemeenschappelijke denksfeer. Immers, die goederen waarmee de overheid zich wenst te bemoeien worden veelal gesubsidieerd of belast. Als de overheid een bijzondere waarde toekent aan de behoefte aan een goed dan kan men spreken van een „merit-want”. En als die overheid meent dat deze behoefte niet voldoende tot uiting komt in de feitelijke consumptie van dat goed dan kan de overheid die consumptie stimuleren met behulp van een subsidie. In het subsidiestelsel komt dus als het ware de positieve voorkeur van de overheid tot uiting. Het geheel van subsidies behoort tenminste de aan de verschillende goederen toegedachte merites te weerspiegelen.

De vraag is nu wanneer het voor de overheid redelijk is om een speciale verdienste toe te kennen aan bepaalde goederen. Het lijkt redelijk om hiervoor twee uitgangspunten te nemen: enerzijds de betekenis van het gebruik

van een goed voor de samenleving als geheel, dus de externe effecten van het gebruik, anderzijds een speciale betekenis van het gebruik voor de gebruiker zelf. In dit laatste geval kan van een extra verdienste alleen sprake zijn wanneer er reden is aan te nemen dat het normale marktmechanisme tot een te gering gebruik zou leiden. In dat geval wordt in het algemeen een zeker effect inzake inkomensherverdeling beoogd.

Vijf beginselen

Hoe moet de overheid haar waarde-oordelen vormen, zodanig dat een evenwicht kan worden gevonden tussen de behoefte om gewaardeerde activiteiten te ondersteunen en de noodzaak om het beslag op produktiemiddelen te beperken? Het antwoord van de bestuurder zal veelal zijn: subsidiëren als het algemeen belang dat eist. De econoom vraagt een vertaling in eigen begrippen en een iets nadere precisering. Het algemeen belang kan voor de econoom vertaald worden in een maximaal totaal nut¹⁾.

Aangezien de optelling van individuele nutsfuncties moeilijkheden oplevert, zitten daar wezenlijke bezwaren aan vast. Deze bezwaren zijn overigens inherent aan het begrip algemeen belang. Voor de bepaling van een overheidsbeleid is aan een grove vergelijking van individuele nutsfuncties echter niet te ontkomen (Vgl. Sen, 1970, blz. 150). In een min of meer democratische samenleving wordt daarbij als werkhypothese uitgegaan van de veronderstelling dat de individuele nutsfuncties gelijkwaardig zijn, d.w.z. dat een gelijk inkomen voor ieder lid van de samenleving hetzelfde nut oplevert. Hierin ligt één van de redenen voor een door de overheid opgelegde inkomensherverdeling en dus ook voor de subsidiëring van bepaalde activiteiten die meer aan sommige groepen ten goede komen dan aan andere.

Een belangrijke andere reden voor subsidiëring is gelegen in de externe effecten die vastzitten aan het gebruik van bepaalde goederen door een of meer individuen. Zijn die externe effecten zo algemeen verspreid en zo groot ten opzichte van de potentiële individuele gebruiker dat het positieve effect van zijn

* De auteur is wetenschappelijk medewerker bij het Instituut voor Economisch Onderzoek van de Rijksuniversiteit te Groningen.

¹⁾ Veelal benaderd met het iets operationelere Pareto-optimum en varianten daarvan.

privé-gebruik daarbij in het niet verzinkt, dan is er zelfs sprake van een collectief goed.

Inkomensherverdeling, ten gunste van niet of onvolgende koopkrachtige groepen uit de bevolking, en gunstige externe effecten vormen samen de belangrijkste redenen die kunnen pleiten voor subsidiëring van activiteiten. Is de maatschappelijke constellatie echter zodanig dat subsidiëring niet nodig is om het gewenste effect te bereiken, dan kan de overheidssteun achterwege blijven.

Aan deze twee redenen kan nog worden toegevoegd die van de plicht voor de overheid bepaalde voorzieningen in stand te houden, en, in enkele gevallen, de efficiency-overweging de kosten laag te houden. Voor een rechtzinnige Hollandse benadering is het nu goed om deze gedachten een beginselvaste vorm te geven. We kunnen dan spreken van:

1. *Het taakoverdrachtbeginsel*

De overheid dient een particuliere instelling te subsidiëren wanneer deze een typische overheidstaak uitvoert, en dit goedkoper en efficiënter doet dan de overheid het zelf zou kunnen. Men denke bijv. aan subsidiëring van kruisorganisaties of aan exploitatie van een sluisje voor pleziervaart.

2. *Het solidariteitsbeginsel*

De overheid dient speciaal dan dienstverlening te ondersteunen wanneer deze geschiedt ten bate van gebruikers die in een maatschappelijk ongunstige positie verkeren, waardoor hun essentiële behoeften niet in een koopkrachtige vraag vertaald dreigen te raken. Dit kunnen activiteiten zijn voor kinderen, gastarbeiders enz.

3. *Het lacunebeginsel*

De overheid dient steun te verlenen als bepaalde (particuliere) voorzieningen niet tot stand dreigen te worden gebracht, terwijl ze van belang zijn voor de sfeer in de hele gemeenschap. Men denke bijvoorbeeld aan volksfeesten, die veelal georganiseerd worden door comités uit de burgerij, door Oranjeverenigingen en dergelijke. Dit beginsel is zeer verwant aan het volgende.

4. *Het beginsel van maatschappelijk voordeel*

De overheid dient die activiteiten te ondersteunen, waarbij de externe effecten veel groter zijn dan de effecten voor de directe gebruikers. Men denke bijvoorbeeld aan immunisatie bij een dreigende epidemie.

Het lacunebeginsel en het beginsel van maatschappelijk voordeel impliceren dat de overheid ook steun moet verlenen aan die activiteiten die een positieve bijdrage kunnen geven aan maatschappelijk belangrijke ontwikkelingen. Veelal leidt dit tot aanmoedigings- of startsubsidies en subsidiëring van experimenten. Een strakke doorvoering van het profijtbeginsel is hieraan vijandig.

5. *Het kostenbeginsel*

De overheid dient die activiteiten te betalen waarbij de kosten van inning van de bijdragen der begunstigen

erg hoog worden in verhouding tot de waarde van de getroffen voorzieningen. Het klassieke voorbeeld is het gebruik van een weg, waarbij tolheffing dient te worden vermeden.

Natuurlijk kunnen deze redenen die tot subsidiëring doen besluiten ook tot volledige collectivisering leiden. Zowel de wenselijkheid van participatie van een deel van de burgerij als kostenoverwegingen kunnen echter de voorkeur doen geven aan subsidiëring boven collectivisering. Reeds eerder zijn in de literatuur beginselen ontwikkeld voor subsidieverlening. We kunnen een vergelijking maken met elders gegeven formuleringen.

Hartog en Van Poelje (1952, blz. 143) vragen zich af welke situatie door de subsidieverlening is voorkomen en krijgen dan ook ruimere formuleringen dan de bovengenoemde beginselen. Zij noemen vier denkbare gevallen:

- a. de prijzen van de betrokken goederen of diensten zouden hoger zijn geweest;
- b. de betrokken activiteit zou door de overheid zelf ter hand zijn genomen;
- c. de betrokken activiteit zou geheel door particuliere bijdragen zijn gefinancierd;
- d. de betrokken activiteit zou achterwege zijn gebleven.

Bij b en bij d kunnen respectievelijk het taakoverdrachtbeginsel en het lacunebeginsel te berde worden gebracht. De gevallen genoemd onder c kunnen aanleiding geven tot subsidiëring wegens het solidariteitsbeginsel. De onder a genoemde gevallen zijn, zoals uit de toelichting blijkt, die waarbij prijssubsidies een rol spelen. In wezen zijn deze gevallen verwant aan de onder c bedoelde gevallen. In nationaal verband kunnen deze subsidies als producentensubsidie of als exportsubsidie een anders gerichte bedoeling hebben. Ze zijn dan bedoeld als steun aan maatschappelijk belangrijke ontwikkelingen of ter voorkoming van ongunstige ontwikkelingen, bijvoorbeeld om een tijdelijke concurrentievervalsing ongedaan te maken. De verwantschap tussen de hier genoemde gevallen en de eerder beschreven beginselen is in ieder geval duidelijk.

Verkouw (1961, blz. 5) gaat uit van een viertal beginselen die hij omschrijft als overwegingen waardoor de overheid zich mede moet laten leiden. Deze overwegingen zijn de volgende:

1. De activiteit, welke de particuliere instelling nastreeft is van zodanig karakter, dat, in geval het particuliere initiatief in gebreke zou blijven, de overheid zelf handelend zou moeten optreden (sociale zorg, volksgezondheid, bepaalde vormen van culturele zorg).

2. Ook zonder dat nu direct van een geëigende taak voor de overheid mag worden gesproken, kan zij niettemin van oordeel zijn, dat het op haar weg ligt om aan zekere activiteiten financiële steun te verlenen (subsidie aan muziekverenigingen, ijsverenigingen, een bloemencorso).

3. De overtuiging, dat, door zich van subsidie te onthouden, het particuliere initiatief zou worden gedood en een stuk particuliere zelfwerkzaamheid zou worden lamgelegd. (Wie deze overtuiging als een positief element wil beschouwen, mag intussen niet voorbijzien,

dat aan elke subsidieverlening het gevaar kleeft, dat al te gemakkelijk tegen de overheid wordt aangeleund).

4. Het voorkomen, dat de taak van de overheid te ver wordt uitgebreid of wel, dat de overheid de tijd nog niet gekomen acht bepaalde activiteiten aan te trekken (massa-jeugdwerk, stichting van verenigingsgebouwen).

De eerste en vierde overweging zijn vrijwel identiek en worden gedekt door het taakoverdrachtbeginsel. De tweede overweging is minder gelukkig geformuleerd en biedt weinig of geen steun voor een beleidsbepaling. De derde overweging wordt gedekt door het lacunebeginsel.

Brasz (1961, blz. 53, 54) noemt als doeleinden van subsidiëring:

- a. aanmoediging van bepaalde activiteiten (stimuleren);
- b. financieel-economische doeleinden;
- c. gelijkheid;
- d. dragen van eigen verantwoordelijkheid door de burgerij;
- e. gerechtigheid, als alles overkoepelend ideaal.

Het lacunebeginsel en het beginsel van maatschappelijk voordeel samen leiden tot doel a. In b vinden we een combinatie van taakoverdrachtbeginsel, lacunebeginsel, beginsel van maatschappelijk voordeel en kostenbeginsel, zij het één facet daarvan. In c vinden we het solidariteitsbeginsel terug, evenals in e (tot op zekere hoogte). Doel d is verwant aan het taakoverdrachtbeginsel.

Het rapport *subsidiepolitiek* (1960, blz. 12) noemt o.a. de gerichtheid van de overheid op de behartiging van het algemeen belang en de publiekrechtelijke afweging van alle in het geding zijnde belangen. Verderop (blz. 40) stelt het rapport dat subsidie een aanvullend karakter draagt en gericht is op de ondersteuning van de zwakke sectoren in de samenleving (vgl. het solidariteitsbeginsel), „doch nimmer mag uitgroeien tot de grondslag waarop de ganse samenleving is gebouwd”.

Verplanke neemt een minderheidsstandpunt in (blz. 41 e.v.) en stelt dat de overheidstaak gericht dient te zijn op versteviging van de christelijke grondslagen der samenleving. Afgezien van de mening van Verplanke die buiten de sfeer van dit artikel valt, zijn de uitgangspunten niet strijdig met de hier genoemde beginselen, maar algemener en daardoor minder gemakkelijk te hanteren.

In dit artikel willen we ons beperken tot gemeentelijke subsidiepolitiek. We kunnen ons daarbij tot de door ons geformuleerde beginselen beperken en bepaalde lange-termijnargumenten zoals (tijdelijke) concurrentievervalsing buiten beschouwing laten. Alvorens verder te gaan, is het echter gewenst de inkomensverdelingsaspecten en de afgrenzing van de subsidies en andere gemeentelijke uitgaven nader te beschouwen.

Subsidies en inkomensherverdeling

Sommige subsidies hebben een zekere inkomensherverdeling ten gevolge. Zelfs kunnen ze daarop gericht zijn, bijv. voor zover ze geënt zijn op het solidariteits-

beginsel. Er bestaat, zeker bij economen, een sterke neiging zich te verzetten tegen dergelijke herverdelingsmaatregelen die niet op Rijksniveau worden genomen. Voor een deel wordt dit verzet veroorzaakt door de gedachte dat een overal doorgevoerde herverdeling op basis van bruto-inkomens al te nivellerend werkt. Van mogelijk meer invloed lijkt me de weerzin tegen maatregelen die de economische werkelijkheid zo complex maken, dat deze statistisch niet meer goed te beschrijven valt en voor de econoom moeilijk te hanteren is.

Eerst wil men een eenvoudig model om de werkelijkheid te benaderen, vervolgens komt al gauw de neiging de werkelijkheid zoveel mogelijk in het keurslijf van dit eenvoudige model te persen. Musgrave heeft allocatie en distributie mooi in verschillende vakken gestopt. Wat zal de lagere overheid zich dan nog met distributie bezighouden, waar het rijk deze taak reeds vervult.

Het schijnt me toe dat het onjuist zou zijn teveel voet te geven aan deze restrictieve neigingen. Op herverdelingsgebied kan het rijk moeilijk anders dan vrij globale maatregelen nemen en kan het stellig niet met alle specifieke plaatselijke noden rekening houden. Ook voor gemeenten ligt er daarom nog een taak op dit gebied en bepaald niet alleen als uitvoeringsorgaan van rijksmaatregelen.

Open en versluierde subsidies

Als een gemeente openlijk geld om niet geeft aan burgers of aan verenigingen dan is de subsidie duidelijk zichtbaar. Van verborgen of versluierde subsidiëring is sprake wanneer gemaakte kosten niet of niet geheel aan gebruikers in rekening worden gebracht. De kosten van de versluierde subsidies vormen de tekorten (of maken de winsten te klein) bij de verschillende gemeentelijke diensten.

„De versluiering van subsidies kan zelfs nog verder gaan. Het is mogelijk dat er zelfs geen tekorten zichtbaar worden, maar dat alleen steeds grotere bedragen gebruikt worden als financiering voor dezelfde kapitaalgoederen. Dit is het geval als er op basis van de historische kostprijs wordt afgeschreven op bedrijfsmiddelen. Een bedrijf leent dan geld van de gemeente en betaalt een bedrag terug dat door de inflatie een veel geringere reële waarde heeft. Hierdoor is het bedrijf in staat met tarieven te werken die niet de reële kosten weerspiegelen. Vanzelfsprekend is er ook dan sprake van een versluierde subsidie. Deze komt nu echter niet tot uitdrukking in een tekort. Zodra het bedrijf aan vervanging der bedrijfsmiddelen toe is kan het immers een nieuwe lening, bijvoorbeeld bij de gemeente zelf, sluiten. De eigenlijke tekorten op de exploitatierekening komen daardoor in de kapitaalsfeer terecht, waar ze echter niet als zodanig herkenbaar zijn”²⁾.

Subsidies en andere uitgaven

De grens tussen subsidies en andere uitgaven is moeilijk te trekken. Tekorten van gemeentelijke bedrijven kunnen zonder meer bij de subsidies worden ge-

²⁾ *Het subsidiebeleid van de gemeente Groningen*, blz. 2.

rekend. Dit is uiteraard niet het geval voor uitgaven van gemeentelijke diensten die echte collectieve goederen leveren en geen retributies kunnen innen. Daartussenin ligt een grote groep gemeentelijke activiteiten die min of meer individuele goederen opleveren, goederen waarvoor men in beginsel volledige betaling zou kunnen afdwingen, doch die bewust of door traditie zozeer gecollectiviseerd zijn, dat financiering door de overheid niet meer goed als subsidiëring kan worden betiteld. De kosten voor onderwijs en wegen horen hier bijvoorbeeld bij.

Afweging van subsidies tegen andere gemeentelijke uitgaven mag niet achterwege blijven. Door direct alle uitgaven met elkaar te vergelijken, dreigt men echter het overzicht te verliezen dat beschouwing van een enigszins beperkte sector uit de uitgaven nog wél kan geven.

Gevolgen van investeringen

Op het gemeentelijke vlak hebben investeringen in grote projecten bijzonder belangrijke consequenties. Decennia lang blijven rente en afschrijving op de exploitatierekening drukken. Vooral in de theater- en de congressfeer worden vaak grote bedragen aan gebouwen besteed die onmogelijk op een rendabele wijze geëxploiteerd kunnen worden (men denke o.a. aan het congressentrum „Het Turfschip” in Breda). Het behoeft ternauwernood betoog dat dergelijke investeringen gedurende lange tijd een zeer grote druk kunnen leggen op andere gemeentelijke activiteiten. De jaarlijkse exploitatietekorten kunnen tot meer dan 10% van de aanschafwaarde oplopen.

Subsidies in de gemeente Groningen

Het zou interessant zijn de cijfers te kennen van alle subsidies die in Nederland door gemeenten worden verstrekt. Aangezien ik hierover niet kan beschikken, moet ik mij beperken tot het geval van een middelgrote stad. Voor de gemeente Groningen zijn in een nota van D'66 de subsidiebedragen van de oorspronkelijke begroting voor 1971 bijeen gebracht op een wijze overeenkomstig de hierboven ontwikkelde filosofie. Daarbij werd geen rekening gehouden met de vraag in hoeverre de genoemde bedragen door doeluitkeringen uiteindelijk door het rijk werden gedragen. Zo ontstond het beeld als in tabel 1.

Tabel 1. Subsidiebedragen van de oorspronkelijke begroting voor 1971 in de gemeente Groningen

Totaal der begrote exploitatie-uitgaven	f. 205 mln.
waarvan:	
Kosten van bijstandverlening	f. 20 mln.
Nadelig saldo van sociale werkplaats	f. 1,5 mln.
(andere) subsidies (incl. tekorten)	f. 19 mln.

Van de subsidies (exclusief kosten van bijstandverlening en sociale werkplaats) nemen we hieronder nog de overzichtstabel over (tabel 2). Frappant is hoezeer het leeuwedeel der subsidies wordt verstrekt in de sfeer van wat, in de nota, ontspanning wordt genoemd, en in de vorm van tekorten op gemeentelijke bedrijven. Bij de gemeentelijke bedrijven wordt f. 4 mln. door het

sinds 1917

sinds 1917

STENOGRAFENBUREAU

W. STEMMER & Zn. B.V.

Schiebroekseweg 22-24, telefoon (010) 22 38 66
postbus 35007, Rotterdam

vervaardigt o.a. de officiële gemeenteraadsverslagen van Arnhem, Baarn, Best, Breda, Dordrecht, Eindhoven, Groningen, Haarlem, Haarlemmermeer, 's-Hertogenbosch, Hilversum, Maastricht, Rheden, Rotterdam, Tilburg en Veldhoven. Wij leveren ook:

notulen van directie- en aandeelhoudersvergaderingen

De jarenlange gedegen ervaring van ons bureau, toepassing van moderne geluidsopnametechniek en vooral onze eerste-klas medewerkers garanderen snel en accuraat werk, uitgevoerd op uiterst betrouwbare en discrete wijze.

(I.M.)

reinigingsbedrijf veroorzaakt, f. 2 mln. door het openbare vervoer en f. 1 mln. door het gasbedrijf.

De vraag is nu in hoeverre een gemeente een beleid kan voeren ten opzichte van haar subsidie-uitgaven. Het lijkt in onze tijd om velerlei redenen juist om daarbij de kosten van bijstandverlening zonder meer buiten beschouwing te laten. Ze verdienen een behandeling apart, welke buiten het kader van dit artikel valt. Voor de (andere) subsidies is het echter mogelijk te kiezen tussen een passief en een actief beleid.

Tabel 2. Subsidies en tekorten volgens de oorspronkelijke begroting voor 1971 der gemeente Groningen a)

Categorieën	in f.	in f.	in %
A. Verkeer		2.700	0
B. Volksgezondheid		306.600	2
B ₁ . lichamelijke volksgezondheid	293.100		
B ₂ . geestelijke volksgezondheid	9.000		
B ₃ . dieren	4.500		
C. Jeugdwerk		348.000	2
D. Onderwijs		107.000	1
E. Ontspanning		8.015.200	43
E ₁ . algemeen	1.439.400		
E ₂ . bibliotheken	1.060.500		
E ₃ . musea	738.900		
E ₄ . muziek	1.140.300		
E ₅ . opera	165.200		
E ₆ . recreatie	58.200		
E ₇ . sport	2.528.700		
E ₈ . toneel	878.500		
E ₉ . diversen	5.600		
F. Maatschappelijk werk		1.381.500	7
G. Particulier bedrijfsleven		48.200	0
H. Gemeentelijke bedrijven		8.292.700	44
I. Huisvesting		160.700	1
J. Diversen		46.900	0
Totaal		18.709.500	100

a) Bron: *Het subsidiebeleid van de gemeente Groningen, 1971.*

Passief beleid

Een passief beleid is het gemakkelijkst te voeren. Een passief beleid betekent dat het totaal der subsidies grosso modo bepaald wordt door:

1. de rente en afschrijving op reeds gepleegde investeringen;
2. het beleid van de rijksoverheid, in die zin dat bij een aantal door het rijk gegeven subsidies min of meer automatisch ook door de gemeente subsidies worden verstrekt;
3. sleur, waarbij in het verleden gegeven subsidies min of meer automatisch van jaar op jaar opnieuw worden verstrekt.

Een passief beleid is eenvoudig en gedeeltelijk zelfs onontkoombaar (punt 1). Het lokt maximale steun van het rijk uit (rijkssubsidies hebben soms als voorwaarde gelijke subsidies door de gemeente). Tenslotte geeft het een gevoel van zekerheid voor de begunstigden door de automatische handhaving van de status-quo. Elk subsidiebeleid zal dan ook passieve elementen moeten bevatten.

Actief beleid

Voor een actief beleid is bereidheid nodig om in vele gevallen af te zien van de meest spectaculaire grote projecten, aangezien deze beslag leggen op een te groot deel van de financiële bewegingsruimte. Noodzakelijk is daarnaast een geregelde evaluatie van het bestaande subsidiepatroon. Daartoe moeten de subsidies getoetst worden aan uitgangspunten, aan de beginselen waarop het beleid behoort te stelen, om vervolgens tegen elkaar te worden afgewogen. Om het afwegingsproces

hanteerbaar te maken, dienen de subsidies tot een beperkt aantal categorieën te worden samengevoegd.

Tenslotte

De hier gegeven benadering is in belangrijke mate economisch, leunt enigszins aan tegen de „merit-want“-gedachtenwereld en is daardoor misschien wat eenzijdig. Andere benaderingen zijn mogelijk. Ook is een verdergaande detaillering naar moment van subsidiëring, naar omvang, werking en naar tal van andere gezichtspunten denkbaar en gedeeltelijk ook reeds verricht.

De hier genoemde beginselen zijn duidelijke antagogenisten ten opzichte van het profijtbeginnel en zullen als zodanig kunnen bijdragen tot vinden van evenwicht tussen laten betalen en subsidiëren.

P. G. Dekker

Literatuur

- H. A. Brasz, *De overheidssubsidie; bestuurskundige aspecten, Preadviezen voor de Vereniging voor administratief recht*, Haarlem, 1961.
- F. J. Edelman en J. B. Opschoor, *Overheid en merit-goods, Openbare uitgaven*, 2 juni 1970.
- F. H. Goudswaard, *Subsidies en inkomensverdeling, ESB*, 17 november 1971, no. 2824, blz. 1028 e.v.
- F. Hartog en S. O. van Poelje, *Bestuur door middel van subsidiëring, Bestuurswetenschappen*, 1952, blz. 117 e.v.
- Th. A. M. van der Horst, *Subsidiëring door gemeenten (gestencild rapport van het Instituut voor bestuurswetenschappen)*, 's-Gravenhage, 1965.
- R. A. Musgrave, *The Theory of Public Finance*, New York, Toronto, Londen, 1959.
- A. K. Sen, *Collective Choice and Social Welfare*, San Francisco, 1970.
- Het subsidiebeleid van de gemeente Groningen*, (gestencild), nota van de gemeenteraadsfractie van D'66, 1971.
- Subsidiëpolitiek*, rapport van het College van Advies der Anti-Revolutionaire Partij, 's-Gravenhage, 1960.
- H. J. Verkouw, *Het subsidiebeleid der gemeentebesturen, grondslagen en richtlijnen*, Alphen aan den Rijn, 1961.

Prof. Dr. J. Horring overleden

Dezer dagen overleed plotseling te zijnen huize in Wageningen Jan Horring, oud-directeur van het Landbouw-Economisch Instituut en gewoon hoogleraar in de Algemene Landhuishoudkunde aan de Landbouwhogeschool. Met professor Horring is niet alleen de meest gezaghebbende Nederlandse landbouweconoom heengegaan, maar tevens verliest de Nederlandse landbouw een van zijn belangrijkste dienaren. Ook buiten onze landsgrenzen zal het overlijden van Horring als een groot verlies worden ervaren.

Jan Horring werd op 21 oktober 1907 op een kleine boerderij in de gemeente Emmen geboren. Vrijwel automatisch kwam hij na de lagere school bij zijn vader op de boerderij

en enkele jaren later op de landbouwschool ter plaatse. Jan kwam echter op de HBS in Harderwijk terecht, waar hij na vier jaar het eindexamen behaalde. In 1932 werd hij ingeschreven aan de Nederlandse Economische Hogeschool. Zijn studie verliep bijzonder vlot. Reeds in 1934 deed hij kandidaatsexamen, waarbij hij zijn vrienden teleurstelde omdat hem het predikaat „met lof“ werd onthouden ten gevolge van een bezwaar van één van zijn examinatoren. In 1938 deed hij zijn doctoraal examen in de economische wetenschappen op een wijze die niemand teleurstelde.

Na zijn studie werd hij aangetrokken door het Nederlands Economisch Instituut, dat destijds vrijwel uitsluitend bekend was door het uitgeven van *Economisch Statistische Berichten*, waaraan ook Horring meewerkte. Zijn bijdragen getuigen

van zijn grote belangstelling voor landbouwpolitieke vraagstukken; de voorbereiding op zijn eerste levens-taak begon.

In het najaar van 1940 besloot het Koninklijk Nederlands Landbouw Comité tot oprichting van een instelling, het Landbouw-Economisch Instituut, om tot een meer concrete bepaling van de agrarische kostprijzen te komen dan op grond van het „Fingerspitzengefühl“ van Ir. S. L. Louwes, de grote man van de landbouw- en voedselvoorzieningspolitiek, mogelijk was. Per 1 december 1940 ving het LEI zijn werkzaamheden aan, onder leiding van Horring. De directeur kreeg f. 10.000 ter beschikking, waarbij „hem door de penningmeester op het hart werd gedrukt zuinig te zijn, daar hij zich met dit bedrag een paar jaar moest redden“.

Niemand, behalve Horring, had

een vermoeden op welke wijze een enigszins redelijke kostprijbsbepaling van land- en tuinbouwproducten, zo belangrijk voor het markt- en prijsbeleid, mogelijk zou zijn, ook de oprichters van het Landbouw-Economisch Instituut niet. „De moeilijkheden waren velerlei. Ze hadden betrekking op de fluctuaties in kosten en opbrengsten van jaar tot jaar, de verdeling van de kosten bij gezamenlijke voortbrenging, de lengte van de produktieperiode die in de calculatie moest worden betrokken, de ongelijke risicofactor bij de verschillende produkten, de oogstderiving ten gevolge van gebrek aan kunstmest, de ondernemerswinst en zoveel meer”, schreef Horring tien jaar nadat hij was aangesteld.

Ook merkte hij op dat „we in 1945 voor de noodzaak stonden alles van de grond af weer op te bouwen” en dat „van het begin van zijn optreden de Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening zijn volle medewerking aan het instituut gaf en dat ook de herleefde centrale landbouworganisaties hun oude liefde voor het instituut niet hadden verloren”. De minister stelde, onder leiding van Prof. Dr. G. Minderhoud, een kleine commissie in, die adviseerde het agrarisch-economisch onderzoek zoveel mogelijk in het LEI te concentreren en de functie daarvan niet tot het kostprijsonderzoek te beperken. Bovendien achtte de commissie een paritaire opzet tussen overheid en bedrijfsleven nodig. De voorstellen werden aangenomen en Prof. Dr. G. Minderhoud werd voorzitter.

„Van alle kanten stormden de vraagstukken na de bevrijding op ons los”, schreef Horring, die zich niet van een verantwoord beleid liet afleiden. „Er bestaat geen groter gevaar voor een mislukking van een nieuwe onderneming dan teveel tegelijk te willen doen”, schreef hij. „Het kostprijsvraagstuk in de landbouw is dermate ingewikkeld en omvangrijk, dat het voor het jonge, nog onervaren instituut een gelukkige omstandigheid is geweest dat het weinig werd afgeleid van zijn taak”. Dat Horring hierin werd gesteund

door zijn evenwichtige en realistische voorzitter, staat voor mij vast.

In 1948 legde Horring zijn inzichten vast in een monumentaal proefschrift dat hij in Rotterdam met lof verdedigde en dat door veel niet-agrarische bedrijfseconomen is geraadpleegd.

Het was kort na zijn promotie dat Horring mij vertelde dat hij een viertal informele uitnodigingen had gekregen om hoogleraar in de landbouweconomie te worden; in Rotterdam, Amsterdam, Wageningen en Zuid-Afrika kon hij terecht. Hij werd in Wageningen tot buitengewoon hoogleraar benoemd. Ook werd hij later buitengewoon hoogleraar landbouw-economie aan de universiteit van Amsterdam. In 1959 aanvaardde Horring een benoeming tot gewoon hoogleraar aan de Landbouwhogeschool als opvolger van Minderhoud. Hij trad terug als directeur van het LEI. Mij is niet bekend op grond van welke overwegingen hij daartoe besloot, maar ik heb de indruk dat doorslaggevend was, dat hij als hoogleraar meer vrijheid van spreken en schrijven zou hebben dan hem in zijn functie bij het LEI kon worden toegestaan. Het uiting geven aan opvattingen beschouwde Horring als een vanzelfsprekende consequentie van het aanvaarden van een leerstoel en dus was hij teleurgesteld over het zwijgen van collega's die hij overigens hoog achtte. Mijn indruk wordt versterkt door het feit dat hij na het aftreden van Minderhoud niet tot voorzitter van zijn instituut werd benoemd, waarmee evenwel in het geheel niets ten nadele van de huidige voorzitter van het LEI wordt gesuggereerd.

Als publicist was Horring actief. Hij beheerste de problematiek, waarover hij schreef, volkomen en had het vermogen zich duidelijk en beknopt uit te drukken. Hij was nu eenmaal een tegenstander van vaagheden. Zo verlangde hij van zijn bezoekers dat deze in staat waren binnen een kwartier te vertellen wat zij hem wilden zeggen of vragen. Hij was trouwens in staat zijn bureau vrij te houden van wat hem op dat

ogenblik niet bezig hield en had bijna altijd tijd voor een niet-afgesproken bezoekje.

Kenmerkend voor Horring is ook dat hij op het standpunt stond dat elke macro-econoom van enige betekenis tevens enigermate op de hoogte diende te zijn van een economische benadering van de problematiek. Hij heeft zelfs na zijn promotie daarvoor nog college aan de NEH gelopen. Aan zijn medewerkers bij het LEI liet hij een grote zelfstandigheid, maar hij leidde en beoordeelde hun werkzaamheden zorgvuldig.

Zijn instelling bleek ook uit het feit dat Horring kon luisteren. Het zoeken naar objectiviteit beheerste deze vriendelijke man volstrekt; Horring deed niets liever dan spreken met gesprekspartners die de landbouw wilden dienen, maar deze wel wilden zien als een onderdeel van het maatschappelijk gebeuren. Eenzijdigheid was deze nobele man vreemd en juist deze deugd wordt in politicis niet gewaardeerd.

In politicis. Horring vertelde mij een keer dat een kabinetsinformatuur hem als deskundige eens had gevraagd of hij in staat was een mogelijk program voor een minister van landbouw te formuleren. Binnen een etmaal had de informatuur een program op één velletje papier, met „vanzelfsprekend” een aanduiding van de kosten daarvan. Hoewel Horring geen politicus in de gewone zin van het woord was, vroeg de informatuur hem een kandidatuur voor Landbouw te aanvaarden. Ditmaal vroeg Horring een etmaal bedenktijd omdat hij zich wilde verstaan met Romme, de grote man van de KVP. Deze gaf zijn sanctie niet, omdat Horring te weinig begrip zou hebben getoond voor de kleine boeren. En dus had Horring geen belangstelling.

Horring heeft veel teleurstellingen moeten verwerken. Hij deed dat met gelatenheid. Hij aanvaardde het leven zoals het was en was blij met het goede waarvan ook deze sympathieke man intensief genoot. Jan Horring was een man van groot formaat.

H. J. Frietema

Schakel bij vacatures voor leidende functies steeds ESB in: in vrijwel elk groot bedrijf wordt dit blad veelvuldig gelezen.

Advertentie-opdrachten te richten aan:

ADVERTENTIE-AFDELING ESB, POSTBUS 42, SCHIEDAM, TELEFOON (010) 26 02 60

Typen van werkloosheid

Een schema voor het classificeren en het kwantificeren

DRS. A. NENTJES

In het onderstaande artikel behandelt Drs. A. Nentjes, wetenschappelijk medewerker aan de Faculteit der Economische Wetenschappen van de Rijksuniversiteit te Groningen, met medewerking van K. Groenveld en Mej. E. Wester, de volgende typen van werkloosheid: frictiewerkloosheid, scholingswerkloosheid, conjuncturele werkloosheid en niet-conjunctureel arbeidsoverschot. De bedoeling van dit artikel is het ontwikkelen van een aantal formules voor deze typen van werkloosheid, die in een volgend artikel kunnen worden toegepast op de Nederlandse werkloosheidscijfers over de periode 1953-1971.

1. Inleiding

Bij het indelen van de werklozen naar categorieën onderscheiden de arbeidsbureaus in Nederland een aantal vormen van werkloosheid: seizoenwerkloosheid, wrijvingswerkloosheid, conjuncturele werkloosheid, structuurwerkloosheid, werkloosheid van minder gemakkelijk plaatsbaren en overige vormen van werkloosheid, w.o. schoolverlaters en vreemde werkloze arbeiders. In deze respectabele opsomming mist men die vorm van werkloosheid, die men zou kunnen aanduiden als scholingswerkloosheid. Scholingswerkloosheid valt op eenvoudige wijze te definiëren als werkloosheid die door omscholing en herplaatsing van arbeidskrachten kan worden opgeheven. Deze definitie zal verderop uitgewerkt worden tot een formule, die het mogelijk maakt de omvang van de scholingswerkloosheid te kwantificeren. In samenhang daarmee blijkt het noodzakelijk een aantal andere vormen van werkloosheid, o.a. conjuncturele en structurele werkloosheid, op een wat andere wijze dan gebruikelijk is te definiëren. Waar het uiteindelijk om gaat is een aantal eenvoudige formules te ontwikkelen, waarmee men de verschillende vormen van werkloosheid kan kwantificeren.

In een volgend artikel worden deze formules uitgeprobeerd op de Nederlandse werkloosheidscijfers over de periode 1953-1971.

2. Lijst van gebruikte symbolen

U	aantal werklozen per bedrijfstak;
U_i	werklozen in bedrijfstakken waar het aantal onbezette arbeidsplaatsen groter is dan het aantal werklozen;
U_j	werklozen in bedrijfstakken waar het aantal onbezette arbeidsplaatsen kleiner is dan het aantal werklozen;
U_c	conjunctureel arbeidsoverschot in de bedrijfstak;
U_f	frictiewerkloosheid in de bedrijfstak;
U_{nc}	niet-conjunctureel arbeidsoverschot in de bedrijfstak;
$U_{nc,g}$	niet-conjunctureel arbeidsoverschot in de bedrijfstakken g, waar trendmatig overemplooi is;

$U_{nc,h}$	niet-conjunctureel arbeidsoverschot in de bedrijfstakken h, waar trendmatig onderemplooi is;
V	onbezette arbeidsplaatsen of aanvragen van werkgevers in de bedrijfstakken;
V_i	onbezette arbeidsplaatsen in de bedrijfstakken i, waar het aantal onbezette arbeidsplaatsen groter is dan het aantal werklozen;
V_j	onbezette arbeidsplaatsen in de bedrijfstakken, waar het aantal onbezette arbeidsplaatsen kleiner is dan het aantal werklozen;
α	conjunctuurcoëfficiënt van de bedrijfstak.

3. Frictiewerkloosheid, scholingswerkloosheid, conjuncturele werkloosheid en netto niet-conjunctureel arbeidsoverschot

3.1. Frictiewerkloosheid

Er bestaat frictiewerkloosheid voor zover er tegenover de geregistreerde werkloze arbeiders aanvragen van werkgevers staan en de werkloze arbeiders gekwalificeerd zijn om de vacatures te bezetten. Indien in een bedrijfstak j het aantal onbezette arbeidsplaatsen (V_j) kleiner is dan het aantal werklozen in de bedrijfstak (U_j), dan geven de onbezette arbeidsplaatsen de omvang van de frictiewerkloosheid in de bedrijfstak aan. Is daarentegen in een bedrijfstak i het aantal vacatures (V_i) groter dan het aantal werklozen (U_i), dan is de frictiewerkloosheid in die sector gelijk aan het aantal werklozen ¹⁾.

De frictiewerkloosheid in alle bedrijfstakken te zamen is:

$$\sum U_f = \sum V_j + \sum U_i \quad (1)$$

¹⁾ Deze definitie werd ontleend aan: Richard Perlman, *Labor Theory*, New York, Londen, 1969. Als we goed zijn ingelicht wordt ze ook gebruikt door de arbeidsbureaus in Nederland.

3.2. Splitsing van het arbeidsoverschot

Zowel in de bedrijfstakken *i* als *j* stelt het aantal werklozen minus de aanvragen van werkgevers ($U - V$) het aanbodoverschot van arbeid voor in de betreffende bedrijfstak. In de bedrijfstakken *i* is het arbeidsoverschot per definitie negatief, in de bedrijfstakken *j* daarentegen positief. Het arbeidsoverschot per bedrijfstak bestaat gedeeltelijk uit de conjuncturele werkloosheid in de bedrijfstak (U_c); het overblijvende gedeelte is een niet-conjunctureel arbeidsoverschot (U_{nc}), dat positief is indien er meer arbeiders aan de bedrijfstak gebonden zijn dan er in een situatie van conjunctureel evenwicht werk kunnen vinden, en in het tegengestelde geval negatief.

$$U - V = U_c + U_{nc} \quad (2)$$

Er moet nu een methode worden gevonden om het arbeidsoverschot, of -tekort, per bedrijfstak uiteen te breken in een conjuncturele en in een niet-conjuncturele component.

Men kan dit in principe langs twee wegen aanpakken.

a. Men berekent de conjuncturele werkloosheidscomponent en beschouwt het restant als de niet-conjuncturele component.

b. Men berekent de niet-conjuncturele component en beschouwt het restant als de conjuncturele component.

Ad a. Men zou de conjuncturele werkloosheidscomponent per bedrijfstak kunnen berekenen door een op een of andere wijze gedefinieerde totale conjuncturele werkloosheid ($\sum U_c$) volgens een bepaalde verdeelsleutel over de bedrijfstakken te verdelen.

$$U_c = \alpha \cdot \sum U_c \quad (3)$$

De „conjunctuurcoëfficiënt” α geeft aan welk gedeelte van de totale conjuncturele werkloosheid aan de bedrijfstak moet worden toegerekend. De waarde van het verhoudingsgetal zal afhangen van de relatieve grootte van de betrokken bedrijfstak, uitgedrukt in aantal arbeidsplaatsen en van de conjunctuurgevoelheid van de bedrijfstak. Het probleem is echter dat de waarden van deze coëfficiënten niet bekend zijn, terwijl wij ook geen kans zagen om uit de voor Nederland beschikbare statistische gegevens een bevredigend substituuut voor de conjunctuurcoëfficiënt te construeren.

Ad b. Hier liggen eveneens voetangels en klemmen, maar het is wel mogelijk benaderende waarden te berekenen voor de niet-conjuncturele arbeidsoverschotten in de bedrijfstakken. Bij een normale stand van de conjunctuur valt het niet-conjuncturele arbeidsoverschot per bedrijfstak samen met het feitelijke verschil ($U - V$). Nu is het natuurlijk maar de vraag wat men een „normale stand van de conjunctuur” wenst te noemen. We hebben de knoop doorgemaakt door de conjunctuur te definiëren als een cyclische beweging rond een trend. Onder een niet-conjunctureel arbeidsoverschot verstaan we dus de ontwikkeling van het aanbodoverschot van arbeid ($U - V$) indien er zich in deze grootheid geen cyclische beweging zou voordoen. We zullen daarom in het volgende ook wel spreken van het trendmatige arbeidsoverschot. Verderop zullen we zien dat dit niet-conjuncturele arbeidsover-

schot onder bepaalde voorwaarden geïdentificeerd kan worden met het begrip structurele werkloosheid uit de macro-economische theorie.

De arbeidsoverschotten per bedrijfstak kunnen nu worden gladgestreken voor de cyclische fluctuatie door het niet-conjuncturele arbeidsoverschot per bedrijfstak te berekenen als het voortschrijdend gemiddelde van de feitelijke arbeidsoverschotten per bedrijfstak. Bij een 7-jaarlijks voortschrijdend gemiddelde wordt de formule voor het berekenen van het niet-conjuncturele aanbodoverschot van arbeid per bedrijfstak ²⁾:

$$U_{nc,t} = \frac{1}{7} \sum_{\tau=t-3}^{t+3} (U - V)_{\tau} \quad (4)$$

3.3. Conjuncturele werkloosheid

Nu het niet-conjuncturele arbeidsoverschot per bedrijfstak berekend is, kan tevens de omvang van de conjuncturele werkloosheid per bedrijfstak worden bepaald. Volgens (2) is:

$$U_c = (U - V) - U_{nc} \quad (2a)$$

Per bedrijfstak is het conjuncturele arbeidsoverschot gelijk aan het feitelijke arbeidsoverschot minus het niet-conjuncturele of trendmatige arbeidsoverschot.

Aggregatie van alle bedrijfstakken levert de formule voor de totale conjuncturele werkloosheid:

$$\sum U_c = \sum (U - V) - \sum U_{nc} \quad (5)$$

De conjuncturele werkloosheid kan zowel positief als negatief zijn. In het laatste geval is er conjuncturele overspanning op de arbeidsmarkt.

3.4. Scholingswerkloosheid

Uit de berekeningen volgens vergelijking (4) krijgt men voor elk afzonderlijk jaar een aantal bedrijfstakken met negatieve niet-conjuncturele arbeidsoverschotten (we zullen deze verder aanduiden met $U_{nc,g}$) en een aantal bedrijfstakken met niet-conjuncturele arbeidsoverschotten (deze worden verder aangegeven met $U_{nc,h}$).

De bedrijfstakken *h*, met een niet-conjunctureel arbeidsoverschot, zitten met een teveel aan arbeiders. Voor zover daar bedrijfstakken *g*, met een arbeidstekort tegenover staan, kunnen de arbeiders uit bedrijfstak *h* worden herschoold voor bedrijfstak *g*.

Deze werkloosheid die opgeheven kan worden door omscholing en plaatsing in een bedrijfstak met arbeidstekorten kan men beschouwen als scholingswerkloosheid. Het zal nu duidelijk zijn waarom we er zo op gebrand waren de conjuncturele component te elimineren. De omscholing van arbeiders van het ene beroep tot het andere beroep moet niet worden beïnvloed door de toevallige stand van de conjunctuur, maar door de trendmatige ontwikkeling van de arbeidsoverschotten in de verschillende bedrijfstakken.

²⁾ In het volgende artikel wordt uiteengezet waarom er werd uitgegaan van een 7-jaarlijks gemiddelde.

Sommatie van alle niet-conjuncturele arbeidsoverschotten geeft $\sum U_{nc,h}$. Het totaal van alle niet-conjuncturele arbeidstekorten wordt voorgesteld door $\sum U_{nc,g}$ ³⁾. De omvang van de scholingswerkloosheid kan men nu berekenen door uit te gaan van de laagste van de twee totalen. Indien $\sum U_{nc,h}$ de laagste waarde heeft, dan geeft deze de omvang van de scholingswerkloosheid weer. De overtollige arbeiders in de bedrijfstakken h kunnen na herscholing zeker te werk worden gesteld in de bedrijfstakken g.

$$\begin{aligned} \text{Scholingswerkloosheid} &= \sum U_{nc,h} \text{ indien} \\ \sum U_{nc,h} &< |\sum U_{nc,g}| \end{aligned} \quad (6a)$$

Is daarentegen $|\sum U_{nc,g}|$ de kleinste van de twee, dan bepaalt dit totaal der arbeidstekorten de omvang van de scholingswerkloosheid. Het zou geen zin hebben om nog meer arbeiders uit de bedrijfstakken h om te scholen, omdat er geen werk voor hen zou zijn bij de gegeven trendmatige ontwikkeling van de arbeidsbehoefte in de bedrijfstakken g.

$$\begin{aligned} \text{Scholingswerkloosheid} &= \sum U_{nc,g} \text{ indien} \\ |\sum U_{nc,g}| &< \sum U_{nc,h} \end{aligned} \quad (6b)$$

3.5. Het netto nationale niet-conjuncturele arbeidsoverschot

Telt men bij het totaal der niet-conjuncturele arbeidsoverschotten ($\sum U_{nc,h}$) het totaal van alle niet-conjuncturele arbeidstekorten ($\sum U_{nc,g}$), dan verkrijgt men een geaggregeerd arbeidsoverschot waarin overschotten en tekorten per bedrijfstak ten dele tegen elkaar wegvallen.

$$\sum U_{nc} = \sum U_{nc,g} + \sum U_{nc,h} \quad (7)$$

Het aggregaat $\sum U_{nc}$, dat zowel positief als negatief kan zijn, zullen we verder aanduiden als „het netto nationale niet-conjuncturele arbeidsoverschot”. Men kan dit overschot in principe weer opsplitsen in twee componenten:

- a. een arbeidsoverschot door kapitaalschaarste;
- b. een arbeidsoverschot door permanente (d.w.z. niet-cyclische) onderbesteding.

Ad a. Deze verklaring gaat ervan uit dat de productie afhangt van twee complementaire productiefactoren: arbeid en kapitaal. De omvang van de kapitaalvoorraad bepaalt nu het aantal beschikbare arbeidsplaatsen in het productieproces.

Het bestaan van een positief netto nationaal niet-conjunctureel arbeidsoverschot kan erop wijzen dat het aantal arbeidsplaatsen in alle productiesectoren te zamen kleiner is dan het totale arbeidsaanbod. De wanverhouding tussen arbeid en kapitaal leidt hier tot een arbeidsoverschot door kapitaalschaarste.

De tegenpool van kapitaalschaarste is een toestand van (relatieve) arbeidsschaarste: een deel van de productiecapaciteit blijft onbenut omdat er geen arbeiders zijn om de arbeidsplaatsen te bemannen.

Ad b. In het meest eenvoudige geval wordt de omvang van de maximaal mogelijke productie bepaald door het arbeidsaanbod. De vraag naar arbeid is af-

hankelijk van de vraag op de goederenmarkten. Indien de vraag op de goederenmarkten kleiner (respectievelijk groter) is dan de maximale productie-omvang, die met de beschikbare arbeiders kan worden behaald, zal zich dit uiten in een arbeidsoverschot (respectievelijk arbeidstekort) ten gevolge van onderbesteding (overbesteding).

Het wordt iets ingewikkelder indien men over- en onderbesteding gaat combineren met kapitaalschaarste of arbeidsschaarste. In dit geval stelt de relatief schaarse factor de bovengrens aan de mogelijke productie-omvang. Een situatie van onder- of overbesteding moet daarom altijd gemeten worden aan de hand van de minimumfactor: dit kan het arbeidsplafond dan wel het kapitaalplafond zijn.

Om na te kunnen gaan in hoeverre het netto nationale niet-conjuncturele arbeidsoverschot te splitsen valt in een kapitaal- of arbeidsschaarste-component en een onder- of overbestedings-component, is enige casuïstiek onvermijdelijk.

1. *Kapitaalschaarste en onderbesteding.* In deze situatie is er een positief arbeidsoverschot door kapitaalschaarste. Deze is gelijk aan het arbeidsaanbod minus de beschikbare arbeidsplaatsen. Daarnaast is er een positief arbeidsoverschot door onderbesteding. Omdat het kapitaal hier de minimumfactor is, wordt de onderbesteding hier gemeten als de totale arbeidsvraag minus het aantal arbeidsplaatsen dat bij de gegeven kapitaalvoorraad beschikbaar is. De som van beide arbeidsoverschotten vormt het netto nationale niet-conjuncturele arbeidsoverschot.

2. *Kapitaalschaarste en overbesteding.* Evenals in het vorige geval bestaat er nu een positief arbeidsoverschot door kapitaalschaarste. De overbesteding biedt hiervoor geen compensatie. De minimumfactor is hier weer het kapitaal. De overbesteding zal zich daarom niet uiten in de vraag naar arbeiders, omdat deze zonder het complementair kapitaal toch niet geplaatst kunnen worden. De overbesteding zal zich manifesteren in een sterke vraag naar uitbreidingsinvesteringen. Het positieve arbeidsoverschot bestaat onder deze omstandigheden uitsluitend uit werkloosheid door kapitaalschaarste.

3. *Arbeidsschaarste en onderbesteding.* De maximaal mogelijke productie wordt nu bepaald door de grootte van het totale arbeidsaanbod. De omvang van de bestedingen bepaalt de arbeidsvraag. Een positief netto nationaal niet-conjunctureel arbeidsoverschot kan nu uitsluitend het gevolg zijn van onderbesteding.

4. *Arbeidsschaarste en overbesteding.* Een negatief netto nationaal niet-conjunctureel arbeidsoverschot wordt veroorzaakt door overbesteding. Op grond van de onder 2 opgezette redenering moeten we concluderen dat het arbeidstekort maximaal kan oplopen tot het verschil tussen het arbeidsaanbod en de beschikbare arbeidsplaatsen, welke laatste bepaald worden door de maximumfactor kapitaal.

Uit deze casuïstiek blijkt dat uitsluitend in de onder 1 genoemde situatie het netto nationale niet-conjuncturele arbeidsoverschot bestaat uit twee componenten,

³⁾ De grootheid $\sum U_{nc,g}$ heeft dus per definitie een negatieve waarde.

namelijk kapitaalschaarste en onderbesteding. Onder 2 en 3 is het positieve arbeidsoverschot in zijn geheel toe te schrijven aan kapitaalschaarste respectievelijk onderbesteding. Om deze twee vormen statistisch te kunnen onderscheiden zou men moeten beschikken over gegevens over de werkgelegenheid bij maximale bezetting van alle arbeidsplaatsen in elke bedrijfstak of het aggregaat van alle arbeidsplaatsen in het hele productieproces. Voor zover wij weten zijn er geen cijfers voor Nederland over deze potentiële arbeidsvraag. Daardoor vervalt de mogelijkheid tot een *nauwkeurige* diagnose van de oorzaken van een eventueel *positief* netto nationaal niet-conjunctureel arbeidsoverschot.

Uit de opsomming van de denkbare combinaties blijkt eveneens dat uitsluitend in de onder 4 genoemde situatie zich een geregistreerd nationaal *arbeidstekort* kan voordoen. Deze is een uiting van overbesteding bij een toestand van relatieve arbeidsschaarste of bij een evenwichtige verhouding tussen arbeid en kapitaal. Het interpretatieprobleem doet zich hier niet voor.

4. Enige conclusies

In deze paragraaf wordt de classificatie die in de vorige paragrafen is aangebracht nog eens in een overzicht samengebracht.

Om te beginnen is er per bedrijfstak gesplitst naar frictiewerkloosheid en feitelijk arbeidsoverschot. Somming van frictiewerkloosheid en feitelijk arbeidsoverschot in de bedrijfstak geeft niet in alle gevallen het aantal werklozen per bedrijfstak. Alleen indien het arbeidsoverschot positief is, zal de som van frictiewerkloosheid en feitelijk arbeidsoverschot gelijk zijn aan het feitelijke aantal werklozen in de bedrijfstak. Voor de bedrijfstakken j geldt namelijk:

$$U_r + (U_j - V_j) = V_j + U_j - V_j = U_j \quad (8)$$

Indien het arbeidsoverschot negatief is, zal de frictiewerkloosheid minus het feitelijke arbeidsoverschot gelijk zijn aan het aantal onbezette arbeidsplaatsen in de bedrijfstak:

$$U_r - (U_i - V_i) = U_i - U_i + V_i = V_i \quad (9)$$

De nadere classificatie van de verschillende vormen van werkloosheid bestaat uit een verdere opsplitsing van het feitelijke arbeidsoverschot.

Het feitelijke arbeidsoverschot in elke bedrijfstak kan worden gesplitst in een conjunctureel arbeidsoverschot en een niet-conjunctureel arbeidsoverschot. Na aggregatie verkrijgen we het totale arbeidsoverschot in de gehele economie; dit bestaat uit een conjunctureel en een niet-conjunctureel arbeidsoverschot.

$$\Sigma (U - V) = \Sigma U_c + \Sigma U_{nc} \quad (5a)$$

In een macro-economische analyse kan het niet-conjuncturele arbeidsoverschot geïnterpreteerd worden als het resultaat van kapitaalschaarste en/of als een gevolg van permanente onderbesteding, respectievelijk overbesteding.

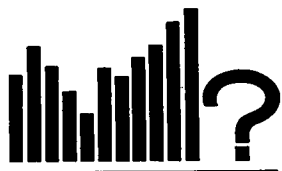
Uit het voorgaande moet echter duidelijk zijn geworden dat het niet-conjuncturele arbeidsoverschot voor de gehele economie het *netto* resultaat is van een aggregatieprocedure waarin arbeidsoverschotten in zekere bedrijfstakken weggestreept worden tegen arbeidstekorten in andere bedrijfstakken.

$$\Sigma U_{nc} = \Sigma U_{nc,g} + \Sigma U_{nc,h} \quad (7)$$

In een macro-economische analyse wordt deze aanpak gerechtvaardigd door de vereenvoudigende vooronderstelling dat alle soorten arbeid onder één noemer gebracht kunnen worden. Wanneer het er echter om gaat een zo veelzijdig mogelijk beeld te krijgen van de vormen waarin werkloosheid zich kan manifesteren, dan dient men te beseffen dat door de aggregatie een gedeelte van de werkloosheid wordt verdoezeld, namelijk die werkloosheid welke veroorzaakt wordt door een onevenwichtige allocatie van arbeidskrachten over de verschillende sectoren. Voor deze werkloosheid, die in principe opgeheven kan worden door herscholing en herplaatsing, moet ook in de definitie op nationaal-economisch niveau een plaats worden ingeruimd. De definities en formules, die in paragraaf 3.4 werden uitgewerkt, laten zien hoe men de omvang van de scholingswerkloosheid kan kwantificeren.

Scholingswerkloosheid en werkloosheid door kapitaalschaarste en/of onderbesteding zijn duidelijk onderscheiden begrippen. Ze zijn echter niet onafhankelijk van elkaar. De verhouding tussen scholingswerkloosheid aan de ene kant en de omvang van werkloosheid door kapitaalschaarste en/of permanente onderbesteding aan de andere kant, hangt namelijk sterk af van de omvang van het gebied, dat men in beschouwing neemt. Naarmate de regio kleiner gekozen wordt, zal de diversificatie van bedrijfstakken geringer zijn; daardoor neemt de kans toe dat bepaalde bedrijfstakken, die met een arbeidstekort of -overschot zitten, het beeld gaan domineren, omdat ze niet elders worden gecompenseerd door bedrijfstakken waarin de situatie omgekeerd ligt. De mogelijkheid om werkloosheid door omscholing op te heffen zal kleiner worden; de aanwezige werkloosheid moet nu worden toegeschreven aan regionale kapitaalschaarste en/of regionale onderbesteding. Werkloosheid die nationaal gezien als scholingswerkloosheid verschijnt, kan op regionale schaal werkloosheid door kapitaalschaarste en/of permanente onderbesteding zijn. De grootte van de te beschouwen regio wordt primair gekozen op economisch-politieke gronden. Hoe kleiner de regio wordt genomen, des te kleiner wordt de mogelijkheid werkloosheid te bestrijden door herscholing en verhuizing. Daarentegen wordt de noodzaak steeds klemmender om regionale kapitaalschaarste en onderbesteding op te heffen. Het schema dat we in het voorgaande gaven, maakt het mogelijk de consequenties van deze alternatieven te kwantificeren.

In dit artikel hebben we ons uitsluitend bezig gehouden met begripsbepaling. In een volgend artikel hopen we de met behulp van de hier gegeven definities te berekenen in welke omvang deze vormen van werkloosheid zich hebben voorgedaan in Nederland in de periode 1953-1971.

De stad van morgen

DRS. P. RESSENAAR

Op zoek naar de stad van morgen is de titel van de eerste publikatie in het kader van het project urbanisatie van de Europese Culturele Stichting¹⁾. De kernvraag van dit project is — hoe willen we dat de Europese stedelijke samenleving er in het jaar 2000 uitziet — en niet — hoe verwachten we dat zij er uit zal zien. Het uitgangspunt voor deze vraag is, dat er iets aan kan worden gedaan en dat we niet lijdelijk behoren af te wachten wat ervan komt.

Het belang van deze vraag behoeft nauwelijks toelichting. Een groot deel van de wereldbevolking zal in steden wonen en dus is de vormgeving van de steden van immens belang.

Om het urbanisatieproces in het juiste perspectief te zien, hebben de opdrachtgevers van deze studie de fundamentele waarden van de maatschappij centraal willen stellen. Op zichzelf is dit juist. In de vraagstelling wordt echter wel wat erg hoog gegrepen voor het beoogde doel. Zo vraagt men zich o.a. af of de „universele verklaring van de rechten van de mens” nog wel afdoende is en ook of elke verlenging van het leven wel aanvaardbaar is.

De aard van de vraagstelling heeft niet nagelaten invloed op de bijdragen van de verschillende auteurs uit te oefenen. Ofschoon er zeer waardevolle bijdragen bij zijn, hebben een aantal andere bijdragen opvallend weinig met het onderwerp te maken. De auteurs maken althans niet duidelijk, waar ze een eventuele relatie met het urbanisatieproces zien.

In de eerste bijdrage, van Forsten Malmberg, wordt het urbanisatieproces gezien vanuit de biologie van de mens, helaas een van de meest verwaarloosde wetenschappen. Het gaat deze auteur erom het meest geschikte leefmilieu voor de mens te vinden. Dat is uiteraard een belangrijk gegeven voor het vraagstuk van de urbanisatie. Naar zijn mening is de metropool het verst verwijderd van het natuurlijke milieu van de mens. Geestelijke stabiliteit is afhan-

kelijk van een toereikend waarneembaar contact met de buitenwereld, d.w.z. van een normale hoeveelheid variërende en niet te eentonige prikkels.

De bestudering van de territorialiteit, ofwel de domeindrift, verdient meer aandacht in dit verband. De grootte en aard van het territorium is bepalend voor het aantal en de aard van de prikkels. Het bezit van een stukje territorium is daarmee een van de wezenlijke componenten van het bestaan.

In de middeleeuwse stad werd waarschijnlijk een goed en deugdelijk domein aan de burgers geboden. De urbanisatie laat, althans in zijn huidige vorm, te weinig mogelijkheden over voor het ontladen van territoriale instincten. Men heeft behoefte aan een stukje grond om de eigen identiteit te bewaren. Malmberg concludeert, dat de urbanisatie tot staan moet worden gebracht en dat vestiging in plattelandsgebieden moet worden aangemoedigd.

Walter Toman wijst in een volgende bijdrage op de sterk vergrootte mobiliteit van de mens door de toegenomen vervoersmogelijkheden. De mens heeft deze vervoersmogelijkheden gewild en dientengevolge nieuwe problemen veroorzaakt. Alle gebreken ten spijt zal, volgens Toman, de mens er niet aan denken van deze verbeteringen in het vervoer afstand te doen. Dit houdt in, dat het gebruik van de verschillende verkeers- en vervoersmogelijkheden zo goed mogelijk gekanaliseerd en geregeld moet worden.

Toman is niet zo naïef als Mishan, die in zijn bijdrage veronderstelt, dat er flinke gebieden kunnen worden gecreëerd, waarin helemaal geen verkeer of vervoer mag plaatsvinden, behalve per langzaam varend schip. Zelfs paarden worden argwanend gezien (een jeugdtrauma misschien?).

Wellicht dat Giuseppe Sacco hem wat minder somber heeft kunnen stemmen met de argumenten die hij aandraagt om de voorspelling te on-

dersteunen, dat de rol van de auto in Europa niet zo belangrijk zal kunnen worden als in de Verenigde Staten.

Umberto Eco geeft een interessante beschouwing over de functionele aspecten van de stedenbouw. Hij illustreert dit aan de hand van enkele voorbeelden. Een zuiderling vat het plein in de stad op als het terrein voor het leggen van contacten, een noorderling slechts als een knooppunt van straten. De stadsstructuur in Middellandse-Zeegebieden is dan ook gebaseerd op het centrale plein. Overigens stelt Eco, dat het niet mogelijk is uitspraken over het urbanisatieproces te doen zonder de ontwikkeling van het kapitalisme versus het socialisme te schetsen. Hij geeft echter niet aan waarom dat relevant zou zijn voor de urbanisatie.

Eco werpt overigens de interessante vraag op, of bij een samenkomst van verschillende culturen (door migratie) acculturatie moet plaatsvinden, of dat iedere groep juist zijn eigen cultuur moet behouden. Deze vraag is inderdaad van belang voor de stedenbouw, zoals met name uit de bijdrage van Ribas i Piera blijkt.

Ribas i Piera, die mijns inziens de beste bijdrage levert in dit gezelschap, maakt onderscheid tussen de zgn. concentrische en de polynucleaire stad. De polynucleaire stad wordt gekenmerkt door veelzijdigheid, door de aanwezigheid van verschillende stedelijke elementen met een *eigen* dominerend aspect (qua functie, type bewoners e.d.).

In deze stad is geen behoefte aan acculturatie, maar wordt de variatie juist als waardevol element onderkend en gestimuleerd. Ribas i Piera stelt dat de opzet van de oude stad met één centrum niet zonder meer kan worden vergroot. Het stap voor stap

¹⁾ Urbanisatie — *Op zoek naar de stad van morgen*, Europese Culturele Stichting, Kluwer NV, Deventer, 1972, 276 blz., f. 24,50.

uitdijen van de klassieke stad is de weg van de minste weerstand. Langs de invalswegen rijen zich de grauwe gordels van slaapwijken eentonig aan een. In een volgende fase wordt de ruimte tussen de aldus ontstane agglomeratie en de naburige agglomeratie volgebouwd.

Een dergelijke gang van zaken is bij ons duidelijk waarneembaar in steden als Den Haag en Rotterdam en het van beide zijden bedreigde Westland. Ribas i Piera verwerpt een dergelijk proces. Het leidt tot congestie, tot het ontbreken van participatie (door de omvang van de agglomeratie) en tot verveling in het stadsbeeld. Hij ziet de massale exodus in de weekends als een gevolg van de povere kwaliteit van het landschap in de stedelijke gebieden en als consequentie van de geringe toegankelijkheid van de natuur voor de stadsbewoner.

Het is in dit verband verbijsterend om te moeten constateren, dat als argument om een stuk duingebied bij Den Haag te bebouwen, gesteld wordt, dat het gebied toch nauwelijks recreatieve waarden heeft door het vele prikkeldraad (door mensen aangebracht, naar ik moet aannemen). Ribas i Piera is duidelijk voor de zgn. regionale stad, een polycentrische stad met verscheidene stedelijke elementen en grote onbebouwde gebieden. Deze grote onbebouwde gebieden brengen het natuurlijke milieu in de stad en vergroten de afwisseling in het landschap.

Het landschap in de stad moet voor ieder even gemakkelijk toegankelijk zijn en daarom niet aan bepaalde wijken zijn gebonden. Als men de juistheid hiervan erkent, zal er plaats moeten worden ingeruimd voor behoorlijke groengebieden in de oude woonwijken van de stad. Hoewel het in het kader van een voortdurende woningnood in bepaalde gebieden begrijpelijk is dat men ertoe neigt, ieder gesaneerd stukje stad onmiddellijk weer vol te bouwen, is het de vraag of dit verstandig is op wat langere termijn gezien. Accepteren we dan niet zonder meer, dat een aantal wijken nauwelijks iets anders dan klinkers en asfalt te bieden hebben. Een paar bomen en een perkje langs de straat is nog geen stuk landschap, dat als oase kan fungeren.

In de bijdrage van Lucius Burckhardt wordt er overigens terecht op gewezen, dat de stad niet alleen door straten, pleinen en gebouwen wordt gekenmerkt. Van even groot belang zijn de sociale betrekkingen in de

metropool, de voorschriften, de prijzen en salarissen, de belastingen en tarieven, de verplichtingen en privileges e.d. Milieus zijn onzichtbaar, althans ten dele!

In dit boekwerk zijn ook bijdragen opgenomen van enkele andere auteurs. Een zgn. Berlijnse groep heeft een volslagen onleesbaar stuk geproduceerd, nota bene het langste van allemaal, en doorspekt met marxistisch jargon. In zijn samenvatting van verschillende bijdragen concludeert Vladimir Kokoli, dat deze groep geen maatregelen voorstelt; ze is slechts uit op de algehele vernietiging van het bestaande economisch-politieke systeem. Een curieuze bijdrage. De heer Mansholt, de bekende, brengt het ook niet veel verder dan wat kreten over het milieu en de conclusie dat het kapitalistische monster bedwongen moet worden. Verder toont hij zich duidelijk geïrriteerd dat er elders beslissingen worden genomen zonder zijn toestemming.

Ed. J. Mishan is in zijn bijdrage wat doorgeslagen! Hij wil geboortebeperving via de drinkwatervoorziening, geen toerisme e.d. en brengt met veel bravoure de enorme platitudes, dat geld niet gelukkig maakt. Dus kunnen alle Amerikanen wel met een derde van hun inkomen toe. Waarvan akte.

De inhoud van dit soort bijdragen geeft mij wel enige aanleiding tot verbazing. Het heeft vaak weinig met urbanisatie te maken en heeft soms verdacht veel van een politieke geloofsbelijdenis. De vraag rijst dan ook of het politieke standpunt van de directeur van het project, Michel van Hulst, soms een rol kan hebben gespeeld bij de keuze van deze auteurs.

Dit is overigens niet de enige kritiek, die ik op Van Hulst heb. Naar mijn mening is de uitnodiging aan de auteurs dermate vaag en ongericht geweest, dat een aantal onder hen niet aan de verleiding heeft kunnen weerstaan zich in abstracte hersenspinsels te begraven. Een wat meer gerichte benadering is m.i. dringend noodzakelijk. Opvallend is namelijk, dat zo weinig bijdragen uitmonden in concrete gedachten over de stedenbouw. En daar is het toch om begonnen. Van Hulst geeft als verklaring hiervoor, dat alle stedelijke vormen en materiële structuren zich kunnen aanpassen aan wijzigingen in hun functies. Dit lijkt mij een fundamentele gedachtenfout. Aanpassing van stedelijke structuren geschiedt met grote vertraging en hoge kosten.

Het is tenslotte de bedoeling om

steden vorm te geven en concrete projecten te bouwen, die over enkele tientallen jaren nog zullen passen in onze samenleving. Een juiste en tijdige aanpassing aan de functies van de stad is nu precies het probleem waar het om gaat. Als niet tijdig wordt voorzien wat voor concrete consequenties er nu getrokken moeten worden uit de verwachtingen voor het jaar 2000, gaan we door met steden bouwen die een blok aan het been zijn, in plaats van een redelijke basis voor de samenleving. Het probleem is belangrijk genoeg om ernstig te worden genomen. Overal in Europa, ook in Nederland, wordt de aandacht nu op de stadsreconstructie gericht. Praktisch iedere dag worden er twijfelachtige beslissingen geforceerd, omdat er nu eenmaal iets moet gebeuren. De consequenties zullen we nog tientallen jaren met ons meeslepen. Hoewel in dit boek zonder meer een aantal waardevolle gedachten wordt weergegeven, had bij een zorgvuldiger keuze van de auteurs het rendement waarschijnlijk veel groter kunnen zijn.

Het is te hopen dat in de volgende fase van het project de aandacht duidelijker gericht zal worden op de problemen, waar het werkelijk om gaat.

P. Ressenaar

ESB

Mededelingen

Leven met inflatie

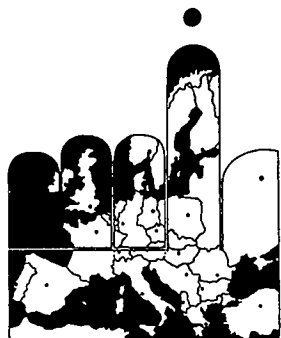
Het Nederlands Instituut van Registeraccountants organiseert op donderdag 21 september a.s. de Accountantsdag in De Doelen te Rotterdam over het thema: *leven met de inflatie*.

De preadviseurs zijn: Prof. Dr. C. Goedhart, Prof. Dr. L. F. van Muiswinkel, Drs. H. Meij en Prof. Dr. L. Traas.

De inleidingen en debatten zullen simultaan worden vertaald in het Engels, Frans en Duits.

In het kader van de Accountantsdag organiseert het NIVRA samen met de Rotterdamse Kunststichting de tentoonstelling *Computer en Kunst*, waarin de collectie „Ars Intermedia” van de Zentral Sparkasse uit Wenen is opgenomen, van 25 augustus t/m 24 september a.s. in de Doelen te Rotterdam.

Inlichtingen: NIVRA, Postbus 7984, Amsterdam, telefoon: (020) 44 02 22.

Tien jaar Europees mededingingsbeleid ¹⁾

Dit jaar is het tien jaar geleden dat de Europese Economische Gemeenschap een beleid heeft aangenomen dat ten doel had de vrije mededinging binnen de gemeenschappelijke markt te waarborgen. In 1962 heeft de Raad van Ministers van de EEG de basisverordening ter uitvoering van de artikelen 85 en 86 van het EEG-Verdrag — welke de grondregels betreffende de mededinging tussen ondernemingen bevatten — vastgesteld ²⁾. Zoals bekend verschaft deze verordening nr. 17 de Europese Commissie grote bevoegdheden om de naleving van de voorschriften van de artikelen 85 en 86 te verzekeren; men zou kunnen stellen dat de mededinging tussen ondernemingen het enige terrein is waarop de Europese Commissie een geheel zelfstandig beleid kan voeren.

Dit mededingingsbeleid is een belangrijk instrument om de doelstellingen van het EEG-Verdrag te realiseren. En dit is ook de reden waarom het Europese Parlement in zijn „Resolutie nopens de mededingingsregels en de positie van de Europese ondernemingen op de Gemeenschappelijke Markt en in de wereldeconomie” van 7 juni 1971 ³⁾ de Europese Commissie heeft verzocht jaarlijks verslag uit te brengen over het door haar gevoerde mededingingsbeleid. Onlangs is het eerste verslag verschenen ⁴⁾, dat een volledig overzicht geeft van de maatregelen die de basis zijn geweest voor de communautaire praktijk en jurisprudentie met betrekking tot de mededingingsregels van het EEG-Verdrag.

Het verslag bestaat uit vier delen:

1. Het mededingingsbeleid jegens de ondernemingen;
2. Het mededingingsbeleid in verband met de steunmaatregelen van de staten ten aanzien van ondernemingen;
3. De ontwikkeling van de concentratie in de Gemeenschap;

4. Consumentenvraagstukken.

De eerste twee delen schetsen het beleid dat de Commissie heeft gevoerd om de naleving van de betreffende verdragsbepalingen (artt. 85 t/m 94 en 37 van het EEG-Verdrag) te verzekeren, terwijl de laatste twee delen nieuwe beleidsonderdelen zijn, die de Commissie eerst recentelijk heeft aangevat.

I. Het mededingingsbeleid jegens de ondernemingen

De activiteiten van de Commissie strekken zich uit over twee gebieden, die de kern vormen van het Europees mededingingsbeleid: artikel 85, dat betrekking heeft op concurrentiebeperkende afspraken en onderling afgestemde feitelijke gedragingen van ondernemingen, ook wel „kartels” genoemd, en artikel 86, dat het misbruik maken van een machtspositie verbiedt.

Artikel 85 bevat een verbod voor alle overeenkomsten en onderling afgestemde feitelijke gedragingen van ondernemingen waardoor de concurrentie binnen de gemeenschappelijke markt wordt vervalst mits de handel tussen de lidstaten ongunstig wordt beïnvloed. Van dit verbod kan echter vrijstelling worden verleend als er voldaan wordt aan een aantal voorwaarden die in het derde lid worden opgesomd. Overtreding van het verbod brengt nietigheid van de overeenkomst mee. Verder is de Commissie bevoegd ondernemingen die verboden mededingingsbeperkingen toepassen zware geldboeten op te leggen. Dit is gebeurd in de bekende zaken van de kleurstoffen- en kininekartels.

Horizontale overeenkomsten

Het beleid van de Commissie op het terrein van de mededinging blijkt

hoofdzakelijk uit de beschikkingen, die zij in grote aantallen heeft opgesteld. De Commissie acht in ieder geval verboden de horizontale overeenkomsten — dit zijn overeenkomsten tussen ondernemingen die zich in dezelfde fase van het economische proces bevinden — die de gemeenschappelijke markt verdelen in afzonderlijke markten. Hierdoor handelt men in strijd met één van de middelen, waarmee de opstellers van het EEG-Verdrag de doelstellingen ervan beogen te bereiken, namelijk de zes afzonderlijke markten samen te smelten tot één gemeenschappelijke markt. Een bekend voorbeeld hiervan is de zaak van het kininekartel ⁵⁾. Een aantal ondernemingen op de gemeenschappelijke markt, die kinine fabriceren, waren met elkaar een kartel aangegaan, dat voorschriften bevatte ter beperking van de fabricage, vaststelling van de prijzen, beperking van afzetgebieden en verdeling van de markten. De Commissie verklaarde de overeenkomst verboden aangezien de concurrentie op de gemeenschappelijke markt op een ernstige wijze werd beperkt, vooral omdat de betrokken ondernemingen een groot marktaandeel hadden. Het Hof van Justitie heeft het beroep dat de ondernemingen tegen de beschikking hadden aangespannen, verworpen ⁶⁾.

¹⁾ Wij beperken ons tot het mededingingsbeleid van de Europese Economische Gemeenschap.

²⁾ Vo. 17/62, Pb. 1962, nr. 13, blz. 204.

³⁾ Pb. 1971, nr. C 66, blz. 11.

⁴⁾ *Eerste verslag over het mededingingsbeleid van de Europese Commissie*, Brussel-Luxemburg, april 1972.

⁵⁾ Beschikking van 16 juli 1969, Pb. 1969, nr. L 192, blz. 4.

⁶⁾ Arresten van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen van 15 juli 1970 in de zaken 41-69, 44-69, 45-69; Jur. XVI, blz. 661 e.v., 733 e.v., 769 e.v.

Een ander voorbeeld van een verboden horizontale overeenkomst is de beschikking van de Commissie in de zaak Nederlandse Cement-Handelsmaatschappij ⁷⁾. Een groot deel van de Duitse cementfabrikanten laat zijn uitvoer naar de Benelux via deze maatschappij, die de fabrikan-ten zelf hebben opgericht, plaatsvinden. De Nederlandse Cement-Handelsmaatschappij treedt dus op als verkoopkantoor voor deze onder-nemingen. Het is de ondernemingen verboden op andere wijze dan via de NCH cement te leveren in het Benelux-gebied. De omzet van de NCH wordt in onderling overleg verdeeld. De overeenkomst, waarin dit wordt geregeld, schakelt de mededinging tussen deze ondernemingen in de Benelux uit. De Commissie verklaarde de overeenkomst verbo- den aangezien zij onverenigbaar is met artikel 85 lid 1.

Naast de politiek van eliminatie van concurrentiebeperkende overeen-komsten voert de Commissie ook een beleid tot aanmoediging van samen- werking tussen ondernemingen voor zover deze samenwerking tot economisch gunstige gevolgen leidt en de effectieve mededinging op de gemeenschappelijke markt onverlet laat. Aanvankelijk is aan dit beleid gestalte gegeven door middel van *ne- gatieve verklaringen* — beschikkin- gen waarbij de Commissie op ver- zoek van betrokken ondernemingen vaststelt dat op grond van de ge- gevens die haar bekend zijn, voor haar geen aanleiding bestaat tegen een overeenkomst op te treden.

Ten einde de onzekerheid die bij de ondernemingen bestaat over de al of niet geoorloofdheid van be- paalde overeenkomsten weg te ne- men heeft de Commissie twee be- kendmakingen uitgevaardigd, waarin zij nader aanduidde welke soorten overeenkomsten naar haar mening niet als concurrentiebeperkingen moe- ten worden beschouwd. Deze twee zijn de „Bekendmaking inzake over- eenkomsten, besluiten en onderling afgestemde feitelijke gedragingen be- treffende samenwerking tussen on- dernemingen” ⁸⁾, waarin verschillen- de vormen van samenwerking tussen met name de kleine en middelgrote ondernemingen geoorloofd worden verklaard. De tweede is de „Bekend- making inzake overeenkomsten, be- sluiten en onderling afgestemde fei- telijke gedragingen van geringe be- tekenis” ⁹⁾, waarin naar aanleiding van kwantitatieve criteria bepaalde overeenkomsten niet strijdig met het

verbod van artikel 85 worden ver- klaard als gevolg van de zwakke marktpositie en beperkte economi- sche en financiële draagkracht van de ondernemingen zodat zij over het algemeen noch de intensiteit van de concurrentie noch de keuzevrijheid van derden merkbaar ongunstig be- invloeden.

Het belangrijkste middel om de samenwerking tussen ondernemingen te bevorderen, heeft de Commissie in de mogelijkheid om *vrijstelling* te verlenen van het verbod van artikel 85 lid 1 voor overeenkomsten die bijdragen tot verbetering van de pro- ductie of van de verdeling der pro- ducten of tot verbetering van de technische of economische vooruit- gang mits een billijk aandeel aan de gebruikers ten goede komt en son- der niet onmisbare beperkingen op te leggen of de mededinging volledig uit te schakelen. Op grond hiervan stelt de Commissie vrijstellingsbe- schikkingen op. Hiernaast heeft zij de mogelijkheid verordeningen uit te vaardigen, na machtiging door de Raad, waarbij aan bepaalde typen van overeenkomsten generieke ont- heffing wordt verleend van het kar- telverbod. Tot nu toe heeft zij voor horizontale overeenkomsten van deze mogelijkheid nog geen gebruik ge- maakt.

Een voorbeeld van het vrijstel- lingsbeleid dat de Commissie voert, is de beschikking in de zaak FN/CF (Fabrique nationale d'armes de guer- re/La cartoucherie française ¹⁰⁾). De eerstgenoemde is een Belgische on- derneming en de laatstgenoemde een Franse. Beide vervaardigen onder andere munitie voor de jacht, schiet- oefeningen, zelfverdediging en indu- strieel gebruik. De overeenkomst verbiedt beide partijen andere muni- tie te vervaardigen dan hij ten tijde van de sluiting van de overeen- komst deed. Zij zijn dus overeenge- komen dat ieder zich specialiseert in de producten, die hij reeds fabriceer- de. Verder heeft FN zich verbonden haar producten in Frankrijk en de Franse gebieden overzee uitslui- tend aan CF te leveren en CF haar producten in de Benelux aan FN. Bovendien zijn partijen overeengeko- men technische informatie uit te wis- selen en samen te werken bij de uit- vinding en vervaardiging van nieuwe producten. De Commissie heeft deze overeenkomst vrijgesteld van het ver- bod van artikel 85 lid 1 aangezien zij voldoet aan alle hierboven ge- noemde criteria van artikel 85 lid 3. Waarschijnlijk zal de Commissie vóór

het einde van het jaar een verorde- ning uitvaardigen, waarbij zij derge- lijke overeenkomsten generiek ont- heffing verleent van het verbod van artikel 85 lid 1.

Verticale overeenkomsten - afzetstel- sels

Naast de horizontale overeenkom- sten kunnen ook verticale overeen- komsten concurrentiebeperkend zijn. De belangrijkste van deze verticale overeenkomsten zijn de alleenver- koopovereenkomsten, waaraan door de Commissie bij haar werkzaamhe- den aanvankelijk prioriteit is ver- leend, vooral omdat zij veelvuldig voorkomen en tengevolge van het systeem van aanmelding tot een stroom van dossiers hebben ge- leid. De alleenverkoopovereenkom- sten kunnen bijzonder schadelijk zijn voor de gemeenschappelijke markt, vooral als de alleenverkoper een ab- solute gebiedsbescherming wordt ver- leend, aangezien zij afzonderlijke, meest nationale, markten laten voort- bestaan. Dit heeft de Commissie voor het eerst uitgemaakt in de be- kende zaak Grundig Consten. Het Hof van Justitie heeft in een arrest de betreffende beschikking in de hoofdzaken bevestigd ¹¹⁾.

Bilaterale alleenverkoopovereen- komsten die de nevenimport niet be- lemmeren, zijn echter niet schadelijk voor een gezonde concurrentie op de gemeenschappelijke markt en kunnen vele voordelen bevatten. De Com- missie heeft bijgevolg deze alleen- verkoopovereenkomsten zonder abso- lute gebiedsbescherming generieke vrijstelling verleend ¹²⁾ en ze zelfs ontheven van de aanmeldingsplicht. De overige alleenverkoopovereen- komsten blijven afzonderlijk onder- werp van onderzoek door de Com- missie.

Industriële en commerciële eigen- domsrechten

Een bijzonder probleem is de toe- passing van artikel 85 op overeen-

⁷⁾ Beschikking van 23 december 1971, Pb. 1972, nr. L 22, blz. 16.

⁸⁾ Pb. 1968, nr. C 75, blz. 3.

⁹⁾ Pb. 1970, nr. C 64, blz. 1.

¹⁰⁾ Beschikking van 28 mei 1971, Pb. 1971, nr. L 134, blz. 6.

¹¹⁾ Beschikking van 23 september 1964, Pb. 1964, nr. 161, blz. 2545; Arrest van 13 juli 1966 gev. zaken 56 en 58-64, Jur. XII, blz. 449.

¹²⁾ Vo. 67/67, Pb. 1967, nr. 57, blz. 849.

komsten betreffende rechten van industriële en commerciële eigendom. Het gevaar bestaat namelijk dat ondernemingen van de door het nationale recht verleende rechten gebruik maken om de nationale grenzen in stand te houden en aldus aan de eigenaren of licentiehouders een absolute gebiedsbescherming te verschaffen. In navolging van het door de Commissie verdedigde standpunt heeft het Hof van Justitie in een drietal arresten¹³⁾ beslist dat rechten van industriële of commerciële eigendom niet mogen worden gebruikt om de nationale markten af te schermen. Na de „Bekendmaking inzake octrooilicentieovereenkomsten”¹⁴⁾ en beschikkingen betreffende de overdracht van technische kennis bestudeert de Commissie nu de mogelijkheden om bilaterale overeenkomsten betreffende de verwerking of het gebruik van industriële eigendomsrechten en technische kennis generiek vrij te stellen.

Artikel 86

Het beleid van de Commissie op het gebied van artikel 86 is nog erg jong. Terwijl artikel 85 gedurende tien jaar onderwerp van activiteit is geweest, is de Commissie pas afgelopen jaar begonnen met de toepassing van artikel 86. De toepassing heeft betrekking op twee aspecten welke de Commissie gelijktijdig wil behandelen.

Het eerste aspect betreft de controle op het misbruik maken van een machtspositie. Hieronder verstaat de Commissie het uitbuiten van de uit deze positie voortvloeiende mogelijkheden om voordelen te behalen, die bij een effectieve concurrentie niet kunnen worden behaald. De eerste zaak, waarin dit criterium werd toegepast, betrof de GEMA, een vereniging voor de uitoefening van muziekauteursrechten in Duitsland, welke in dit land praktisch een monopoliepositie inneemt. Het misbruik van de machtspositie bestond hierin dat de GEMA de economische vrijheid van de tekstdichters, componisten en uitgevers van muziek beperkte, onder andere doordat de leden praktisch voor het leven aan de vereniging waren gebonden en hen werd belet de uitoefening van hun rechten aan een andere vereniging over te dragen. In haar beschikking verplicht de Commissie de GEMA aan de tekstdichters, componisten en uitgevers van muziek weer hun economische vrijheid te

geven door enkele beperkingen op te heffen¹⁵⁾.

De Commissie onderzoekt een tweede geval van misbruik van een machtspositie, nu door de Italiaanse onderneming ICI¹⁶⁾.

Het tweede aspect van de toepassing van artikel 86 betreft de beperking van de vrije keuze van de verbruikers door concentratie, waardoor een onderneming met een machtspositie de mededinging uitschakelt door een concurrerend bedrijf onder controle te nemen. Dit is het onderwerp van de zaak Continental Can, die in een vorige Europa-bladwijzer reeds uitvoerig is behandeld¹⁷⁾. Wij volstaan ermee daarnaar te verwijzen en slechts de nieuwe ontwikkelingen in deze zaak weer te geven.

Continental Can is tegen de beschikking van de Commissie¹⁸⁾ in beroep gegaan bij het Hof van Justitie. De pleidooien in deze zaak zullen in september plaatsvinden. Tegelijkertijd heeft deze onderneming de Commissie conform de beschikking voorstellen gedaan om te komen tot beëindiging van de inbreuk op artikel 86; deze voorstellen heeft de Commissie als zijnde niet voldoende verworpen. De Commissie bereidt nu een beschikking voor, die de verplichtingen van Continental Can om

de vrije keuze van de gebruikers van metalen verpakkingsmateriaal te herstellen specificceert. Ook tegen deze beschikking zal Continental Can beroep kunnen aantekenen. Op grond van de uitspraak van het Hof in deze zaak is de Commissie van plan de mogelijkheid te onderzoeken voor een voorstel voor een verordening van de Raad, die de middelen inhoudt, waarmee concentraties van enige importantie kunnen worden gecontroleerd.

In een volgende Europa-bladwijzer zal o.a. aandacht worden geschonken aan de andere drie delen van het verslag over het mededingingsbeleid van de Europese Commissie.

Europa Instituut Leiden

¹³⁾ Arrest van 13 juli 1966, Grundig-Consten (zie boven noot 11); Arrest van 29 februari 1968, zaak 24-67, Jur. XIV, blz. 81 (Parke-Davis); Arrest van 18 februari 1971, zaak 40-70, Jur. XVII, blz. 69 (Sirena-Eda).

¹⁴⁾ Pb. 1962, nr. 139, blz. 2922.

¹⁵⁾ Beschikking van 2 juni 1971, Pb. 1971, nr. L 134, blz. 15.

¹⁶⁾ *Europe Bulletin*, nr. 1039 (n.s.) van 6 mei 1972, blz. 3.

¹⁷⁾ *ESB*, no. 2834 van 2 februari 1972, blz. 113.

¹⁸⁾ Beschikking van 9 december 1971, Pb. 1972, nr. L 7, blz. 25.

Frank J. B. Stilwell: Regional economic policy. Macmillan Studies in Economics, Macmillan Press Ltd, Londen, 1972. 80 blz., f. 7,30.

De regionale politiek was in eerste aanleg gericht op het terugdringen van excessieve werkloosheid in gebieden met een zwakke economische structuur. Later ontstond aandacht voor de nadelen, die een overmatige concentratie van economische activiteiten met zich meebrengt. Door de uitbreiding van de territoriale werkingssfeer werd het regionale beleid in een nationaal kader geplaatst. In zijn beschouwingen over de doeleinden en instrumenten van het ruimtelijk-economische beleid re-

kent Stilwell dan ook niet alleen de achtergebleven streken en herstructureringsregio's tot de probleemgebieden, maar ook de concentratiegebieden, die met verkeerscongestie, overmatige verontreiniging van water en lucht enz. te kampen hebben. In Nederland zijn eerst sinds kort concrete maatregelen (investeringsheffingen, vestigingsverboden) aangekondigd om de economische ontwikkeling in het westen des lands af te remmen, terwijl de Britse regering reeds in 1947 een regionaal stelsel

van vestigingsvergunningen heeft ingevoerd.

De publikatie van Stilwell behoort tot een reeks beknopte inleidingen over de onderscheiden onderdelen van de economische theorie en van het economische beleid. De lezer heeft slechts over een elementaire kennis van de economie te beschikken. De behandeling beperkt zich niet tot een beschrijving van de doeleinden en middelen van het regionaal-economische beleid. Er worden ook enige theoretische achtergronden geschetst, waarbij steeds naar diepergravende literatuur wordt verwezen. Voorts is een bibliografie opgenomen met een korte omschrijving van de inhoud van een zestigtal artikelen en boeken over ruimtelijke economie en regionale politiek. De terreinverkennde publikatie van Stilwell kan als wegwijzer goede diensten bewijzen aan degenen, die het regionaal-economische vraagstuk intensiever willen gaan bestuderen, waarbij bedacht moet worden, dat bijna uitsluitend naar Angelsaksische literatuur wordt verwezen.

J. K. T. Postma

Mr. G. van der Linde, Drs. J. de Reus en Drs. E. van der Wolk: Fiscaal beleid in groeiende bedrijven. Derde druk, Samsom NV, Alphen aan den Rijn — Brussel, 1972, 208 blz., f. 16,50.

Dit boek, dat als no. 3 verschijnt in de serie Fiscale paperbacks, is een grondige herziening van de vorige druk; behalve de toevoeging van een geheel nieuw hoofdstuk over de fiscale facetten van de fusie, werd de reeds bestaande tekst geheel geactualiseerd. Omdat gebleken is dat het boek ook voor studiedoeleinden wordt gebruikt — oorspronkelijk

werd het geschreven voor ondernemers — is een trefwoordenregister toegevoegd.

Ter sprake komen: de fiscale aspecten van investeren, reserveren en voorraadvorming; de verliescompensatie en de eindafrekening; de fiscale facetten van toetreding. Voorts wordt nagegaan welke mogelijkheden het belastingrecht de ondernemer biedt voor de opbouw van volwaardige oudedagsvoorzieningen. Bijzondere aandacht krijgt de omzetting van een firma in een naamloze vennootschap.

*U reageert op annonces
in „ESB”?*

*Wilt U dit dan steeds duidelijk
tot uitdrukking brengen?*

MAANDBLAD VOOR ONDERNEMINGSRECHT

Maandelijks boeiende en belangrijke artikelen over onderwerpen die voor de juridische, economische en algemene problematiek van de onderneming van groot belang zijn.

Uit de inhoud van het juni-nummer 1972

- mr. N. J. P. Giltay-Veth: De bezoldiging van commissarissen
mr. W. P. van Sikkelerus: De coming-backservice en de fiscale winstberekening

Uit de inhoud van het gecombineerde nummer van juli/augustus 1972:

- prof. mr. L. J. M. Nouwen: Van 'Recht' tot 'belasting' - Een vluchtige begroeting van de per 1 januari 1972 in werking getreden Wet op belasting van rechtsverkeer
drs. J. Ch. Francken: Aanpassing van de statuten aan de Structuurwet.

Abonneer u nu

De abonnementsprijs van T.V.V.S. bedraagt f 40,— per jaar.

Als u zich vóór 15 september abonneert, ontvangt u het gecombineerde nummer van juli/augustus en het juni-nummer gratis.

Voor uw abonnementsopgave kunt u zich wenden tot:

KLUWER - DEVENTER

Polstraat 10, telefoon (05700) 74411

Ook verkrijgbaar via de boekhandel.

INTERACADEMIALE OPLEIDING ORGANISATIEKUNDE ROTTERDAM

Bij de Stichting vacceert de functie van:

SECRETARIS

De S.I.O.O. is een inter-universitaire Stichting tot het geven van een post-doctorale opleiding tot organisatiekundige op academisch niveau.

In het Curatorium van de S.I.O.O. zijn vertegenwoordigd: de Gemeente Universiteit van Amsterdam, de Vrije Universiteit, de Rijksuniversiteit te Groningen, de Katholieke Hogeschool te Tilburg, de Nederlandse Economische Hogeschool en de Technische Hogescholen te Delft, Eindhoven en Twente. De rector en de studie leider zijn belast met het opzetten en begeleiden van verschillende opleidingen. Zij worden daarbij terzijde gestaan door een Docentenraad waarin zitting hebben docenten van praktisch alle universiteiten en hogescholen in Nederland alsmede een aantal (interne en externe) organisatie-adviseurs. De totale vaste staf van de S.I.O.O. omvat 5 personen, het aantal cursisten bedraagt ca. 80, terwijl een vijftigtal part-time docenten aan de opleiding hun medewerking verlenen.

De taak van de Secretaris van de S.I.O.O. bestaat uit:

- leiding geven aan het bureau van de stichting;
- deelnemen aan en notuleren van de vergaderingen van Curatorium en Docentenraad;
- voorbereiden van de jaarlijkse begrotingen en verzorgen van de financiële administratie;
- samenwerken met de wetenschappelijke staf met betrekking tot de organisatie van de cursussen.

Het betreft een volledige betrekking voor een functionaris van academisch niveau (leeftijd van 40 tot 55 jaar). Het salaris bedraagt, afhankelijk van ervaring, ca. f. 40.000,— met opname in het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds.

Geïnteresseerden wordt verzocht zich schriftelijk in verbinding te stellen met :

Prof. drs. A. H. Hulshof,

S.I.O.O.

Postbus 20736, ROTTERDAM.

Voor onze afdeling boekhouding, zoeken wij een

assistent boekhouder

Wij denken hierbij aan een jonge medewerker met

MBA

die reeds enige ervaring heeft opgedaan bij een NIVRA-accountantskantoor.

Voor een ambitieus medewerker zijn goede toekomstmogelijkheden aanwezig.

Sollicitaties te richten aan onderstaand adres.

INDUSTRIEWEG 4 - ASSENDELFT • TELEFOON 02980-85251